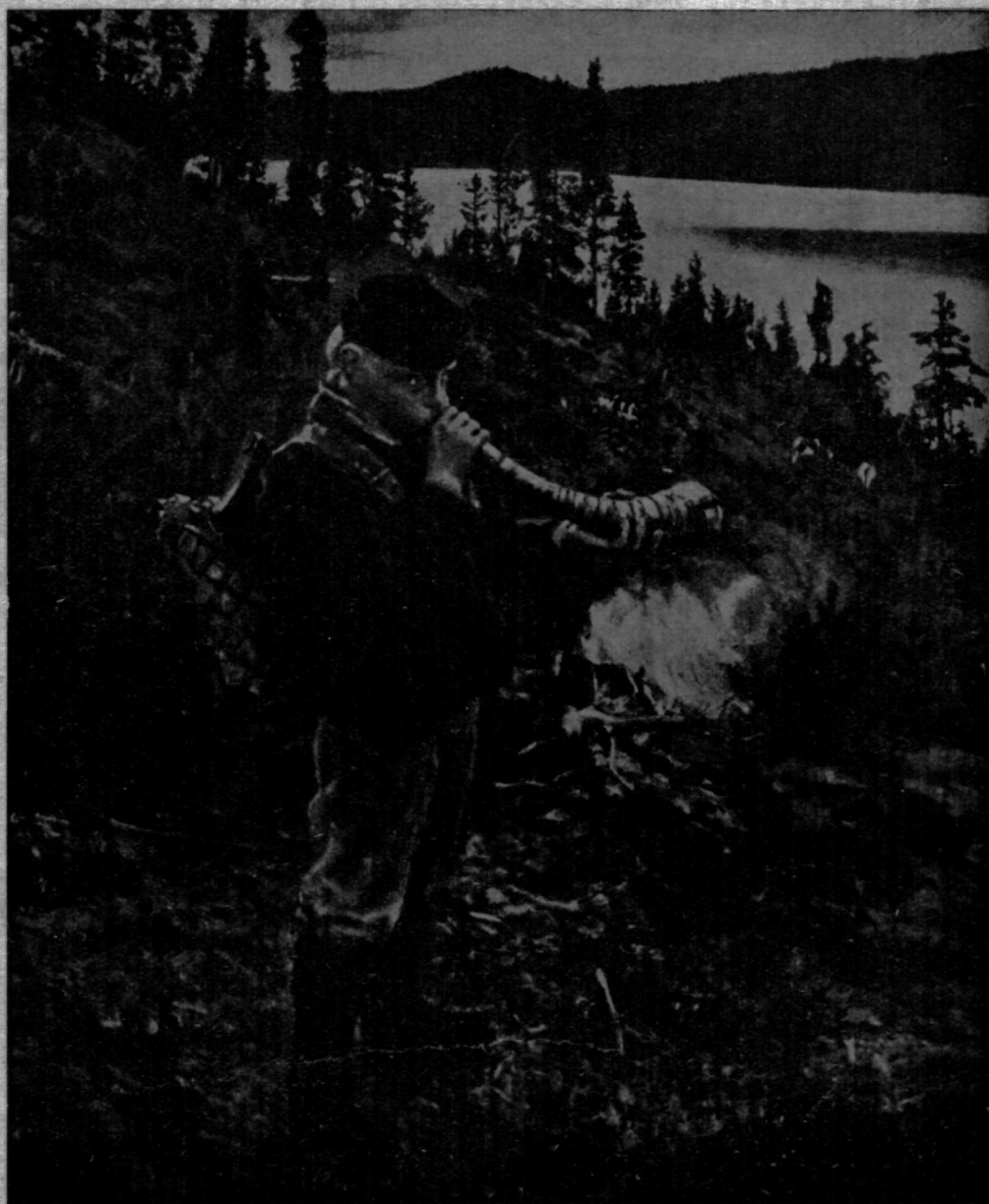

ODAMEES

Nr. 5 (19) MAI 1924

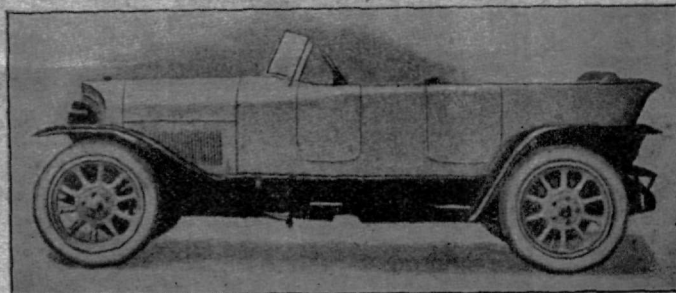
III AASTAKÄIK

A. Gallén-Kallela : Karjapoiss Paanajärve saludes
Illustratsioon „Odamehe“ kirjastusel ilmund koguteosest „Soome“

„FIAT“ luksus-autod

15/20 ja 20/30 H. P.

Kõik, mis moodne tehnika auto konstruktsiooni ja välise ilu alal pakkuda suudab, on kehastatud nendes paremates itaalia modellides. Lähemad teated ja hinnakirjad saadab

Ainuesitaja Eestis

HANS WINNAL, TALLINNAS

S.-Tatari tän. 1

Kõnetr. 3-42 ja 3-72

Praegu ilmus

Saaremaa ja Muhu muinasjäänused

Ülikooli Arkeoloogia Kabineti toimetused II | „Odamehe“ kirjastus

Teoses annab kõige päält prof. Tallgren täieliku ülevaate Saaremaa ja Muhu, meie muistsel vabadusajal kultuuriliselt ja sõjaliselt tugevama maakonna ajaloost kuni sakslaste tulekuni. Seejuures käsitletakse paralleelselt kogu muu Eesti muinasaega. Sellele järgneb kihelkondade viisi kõigi teadaolevate saarte muinasmälestusmärkide kirjeldus 58 joonise ja kolme võrdluse kaardiga. Kirjeldustele on lisaks aratähendatud kõik senni ilmund kirjandus, milles seni vastavaid mälestusmärke käsitletud.

Raamat on tarvilik igale õpetajale, kes kodumaa muinasaega õpetab kui ka igale haritlasele, keda meie minevik huvitab.

HIND 300.—

Üliõpilastele otse kirjastuse rmpkst ostes 240.— Õpetajatele harilik hinnaalandus

„Odamehe“ tellimishind

$\frac{1}{1}$ aastas (12 nrt) — 400 marka
 $\frac{3}{4}$ „ (9 „) — 320 „

$\frac{1}{2}$ aastas (6 nrt) — 220 marka
 $\frac{1}{4}$ „ (3 „) — 115 „

Tellida võib igast numbrist alates. — Üksiku numbri hind endiselt 40 mk.

Tellimised saata „Odamehe“ päätalitusse Tartu, Promenaad 7-a. Tellimisi võtavad vastu ka kõik E. Vabariigi postkontorid ja korralikud raamatukauplused.

„Odamees“ on trükitud Türi Paberi- ja Puupapi-vabriku A.I.S. paberil

Tartu ladu — Kүүütri tän. 5, kõnetraat 4-77

ODAMEES

Tööd Saare- ja Läänemaa kirikutes

„Odamehele“ kirjutand Otto Freymuth

Karja kirik

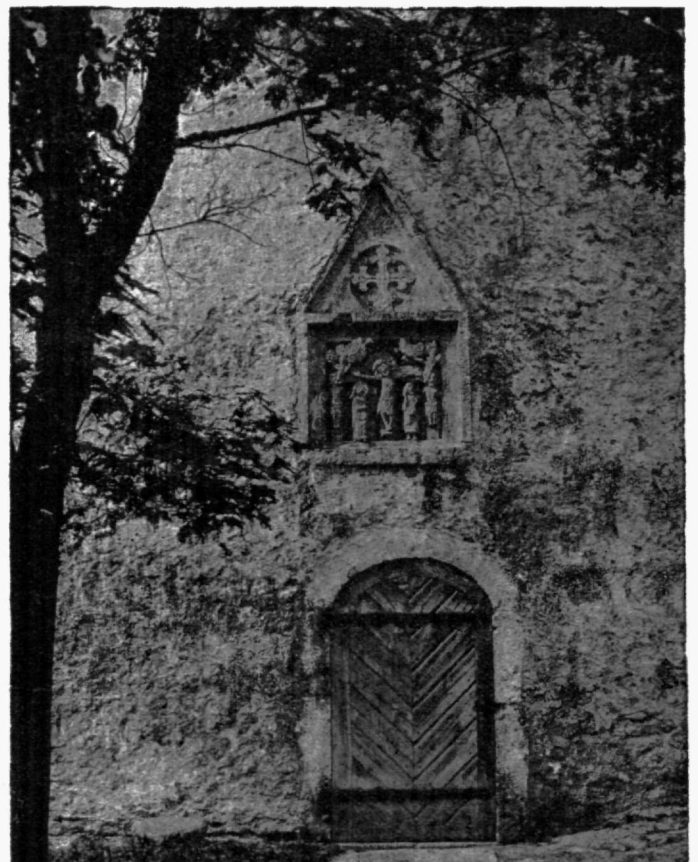
Paulsoni joon.

Möödud 1923. aasta suvet tuleb meie kirikliku ehituskunsti alal võrdlemisi tähtsaks pidada. Oleme ju kaua aja järele näha tohtind, et meie vanade kirikute alalhoidmiseks kord jälle midagi on tehtud. Alalhoidmiseks mitte selles mõttes, et hädapäraste katuseparanduste või seinte harilise lupjamise abil kirikumüüre kõdunemise eest on kaitstud, vaid alalhoidmiseks kiriku kui arhitektoonilise kunstiteose päästmise mõttes. Algas on tehtud Karja kirikuga Saaremaal, milline paljutootav samm loodetavasti järeletegemist leiab. Mäletavasti on see Tartu Jaani kiriku torni ja koori uuendamistöödest saadik esimene kord, mil meie juures selles mõttes midagi ära on tehtud.

Eestimaa kirikutest kuulub Karja väikesemate hulka ja Saaremaa kirikutest on ta oma mõõtude poolest kõige pisem. Ka ehitusajalooliselt pakub ta huvitavat vähe ja jääb oma Saaremaa õdedest kaugele maha. Raskeloomuline, tüse, eriliselt massiivne Põide, mis oma veidi sünge muljega mõnd kindlust meele tuletab, Põide — mille võlvid alles 1917 sakslaste granaatidele vastu suutsid panna ja milledele vaenlaste kuulid vähematki viga ei jaksand teha — on ühe hävitatud ordukindluse varemetele ehitatud, kasutades selle juures vanu müüre. Omapärane mõistatus, mis selleks jääbki, kuni põhjalikkude kaevamistega vana ordukindluse küsimus selgitust leiab. Arkitektooniliselt seisab ta Karja kirikule kõige ligemal.

Valjala, Saaremaa maakirikutest vist kõige vanem, on vahest veel problemaatilisem. Mitte oma koori lõunapoolse seina külge ehitatud torni poolest, ka mitte oma hilisema koorilaiendamise poolest, sest need võiksid tähelepanematagi jääda. Tarvitseb ainult käiku läbi müüri võlvide suhtes vaadelda, et aimu saada, millised probleemid siin veel uurimist ootavad. Meie peame oletama, et meil siin esialgselt ühe madala romaani kirikuga tegemist on, mida hiljemalt kõrgemaks ehitatud ja laiendatud. Kuid see oleks alles küsimuse algus! — Ja siis muinaslugudest ümbritsetud

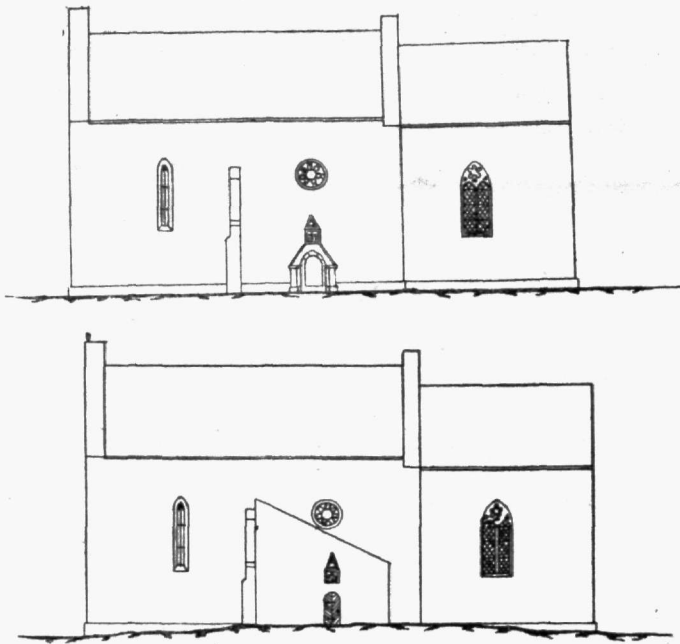
Kaarma oma maa-aluste käikude ja varandustega! Kuigi päälkiri hiljemalt juureehitatud torni küljes „Sel aastal on se kirik valmis sanud Petri päval 1407“ esimesel silmapilgul jämedaks võltsimiseks osutub ja mingit probleemi ei tähenda, kes suudaks siiski nende ehituseliste muudatuste mõnesuguseid mõistatusi lahendada, mis selle kiriku juures ette on võetud. Juba üksi ümberehitus ühelöövilisest kirikust kahelööviliseks. Esialgse ühelöövilise ehituse küsimus — maaltööde huvitavad jäänused võlvituste kohal, mis julgemateks hüpoteesideks materjaali annavad; kui palju peab siin veel tööd tehtama, et neid kõiki rahuldavalt lahendada. Ja siis klostriküsimus! Käigud müüride sees, mis üsna järsku lõpevad, alguses aga vist kõrvalolevatesse klostrihoonetesse viisid! Üks mõistatus teise järele. Arusaadav, et muinaslood selle kiriku ümber pidid tekkima.

Karja kirik

Foto Kjellin

Lõunakülje juure ehitatud eeskoja uks, endise portaali ehiskelbast võetud ristilöömise reljefkujutusega, mis iseloomulik ka sellepoolest, kuidas kurat ja ingel kurjategijatel hinge suust välja tõmbavad

Karja kirik lõunast Paulsoni joon.

Ülemine joonistus kujutab kiriku lõunaportaali rekonstrueeritud esialgsel kujul, kuna alumine — praeguses seisukorras juurehitatud eeskojaga

Karja kirik ei või midagi sellesarnast pakkuda. Tema ehitamislugu ei esita mingit põrutavat probleemi. Meie saame sellest esimese pilguga aru. Ja sellepärast jätabki ta kõik teised Saaremaa kirikud ehituselises mõttes endast kaugele maha; arhitektooniliselt pakub ta kõige suuremat ühtlust ja on kaugelt kõige külgetõmbavam. Kas üksi Saaremaal? Ei, ka mandril tuleb tema sarnast asjata otsida. Tema saatuse kohal ongi haruldaselt soodne täht särand. Kirik on ühel hoobil valmis ehitatud, ilma et tööl mingisuguseid takistusi oleks olnud. Ja kuidas ehitatud! Laitmatuist tahutud kividest, mis osalt üsna suured, ühetaoliselt ja hästi kokku liidetud, teeb ehitus oma meistrile au. Ja siis on kirik hiljemalt suurematest rüüstamistest sõdade läbi õnnelikul kombel täiesti puutumata jäänd.

Kuid sõda poleks veel kõige pahem asi, veel suuremaks saatuse armuks tuleb pidada, et kirik epigoonide mõistmatu ümberehituse tõve eest on pääsnud. Hiljemast, enamasti mitte ehteks olevast torni ehitamisest on loobutud. Kirik on ilma tornita jäänd, isegi muidu meie maakirikute juures tingimata leiduvat haritorni otsime asjata. Ja kui imetõsiselt mõjuvad kõrgele kerkiva kella rahulised ja lihtsad jooned! Kui suurepärase mulje jätab see otse võrratult lihtne, ja siiski majesteetlikult

kindel joonekäsitus. Karja suudab küll igat skeptikut veendada, ei iga torni, mis kirikuga koos orgaanilist tervikut et sünnita ja juba plaanis ette kavetatud pole, vaid alles hiljem külge liidetud, enamatel juhustel suureks paheks tuleb pidada.

Mõeldagu näiteks Kaarma kiriku pääle, kus torn tõepoolest mitte ehteks ei ole. Ehk Kullamaa kiriku pääle, kus torni kolmas kord poole madalam on ehitatud ja torn seega isemoodi rikutud mõju avaldab. Kõnelemata sellest, et mõlemal puhul ka lääneportaali kinni on müüritud ja selle läbi kiriku olulisem ehe hävitatud. Valjalas on katsutud probleemi huvitava

viisil lahendada — torn on ehitatud koori lõunapoolse seina külge ja sellega osatud kiriku lääneseina vanaportaali omal esialgsel kujul alles hoida. Samuti Ridalaski, kus madal kellatorn ka lõunapoolse seina külge liidetud. Mõlemad ehitused on aga pärit vanemast ajast, mil inimestel veel arhitektuuriolist maitset oli.

Karja eeskujuna nähes tekib tahtmatult tung meie kirikutelt tervea haritorne kõrvaldada, olgu nad muidu kui ilusad tahes, sellepärast et nad mitte oma paigale ei sünni ja tervikuga kooskõlas pole.

Heidetagu ainult pilk Muhu kirikule! Kuidas võidaks ehitus ilma äbara haritornita! Tahtmatult haavab joonekäsituse rike üsna vastikult.

Kuid ka kõigist laiendavatest kooriehitustest on Karja puutumata jäänd. Kui meie ka sarnast juhust arvesse ei võta, nagu Valjalas „näeme, kus seda asjaolu, et poligonaalne koorilaidendus, üsna võrratu tahutud kividest ehitus, tõesti ehituskunsti meistriteoseks tuleb pidada, mis asja pooliti vabandab, siis on meil ometi suur hulk

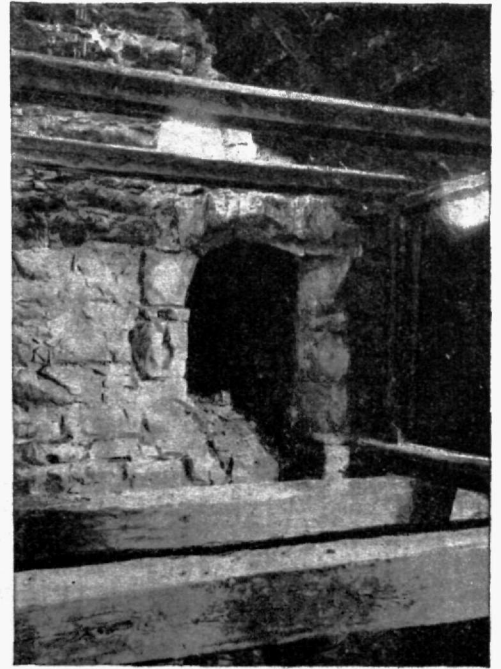
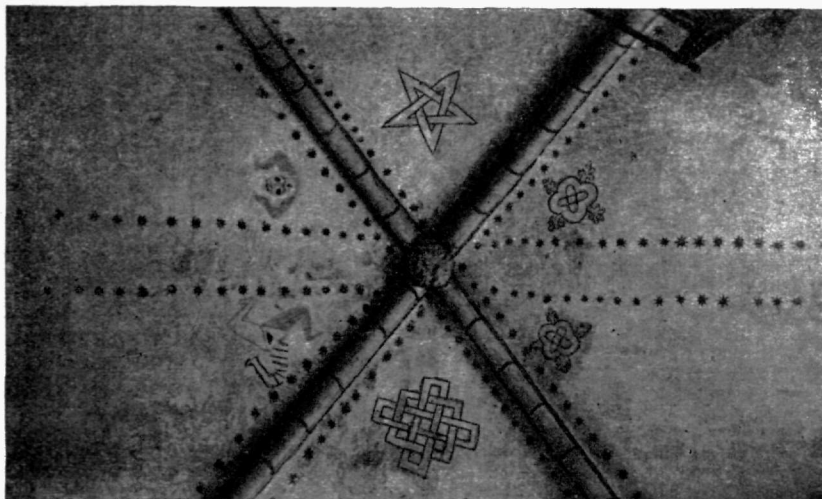

Foto Freymuth

Karja kirik

Ahju jäänused koori idaseinas

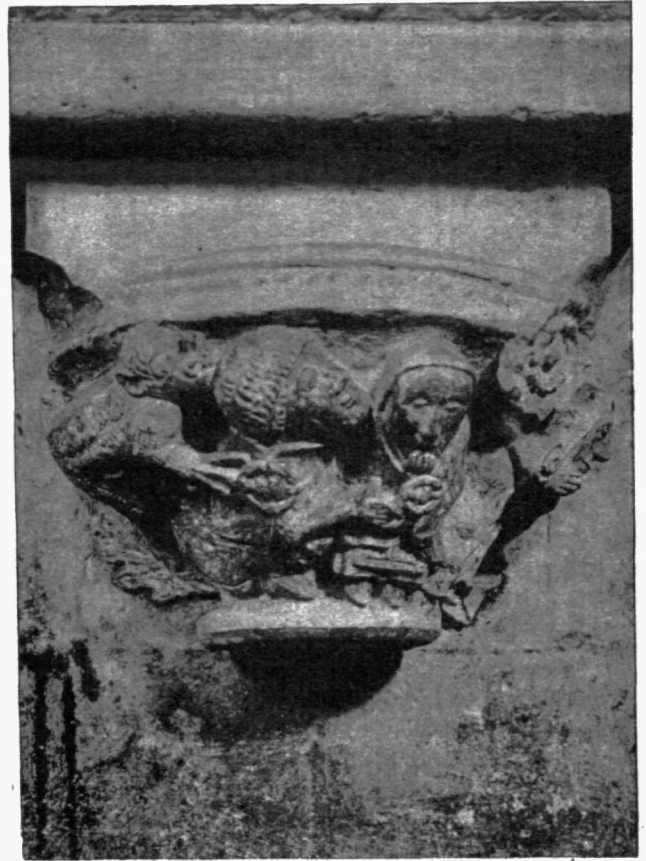
Karja kirik

Foto Wolff

Lubja alt vabastatud maalid koorivõlvil praeguses seisukorras

näiteid, kui pööraselt niisugused juureehitused võivad mõjuda. Olgu ainult üks nimetatud — Kullamaa kirik, mis peab üsna tore ehitus olnud olema. Oma proportsioonide ja stiili poolest seisab ta Haapsalu lossikirikule kõige ligemal, kuigi ta skulptuuriliste ehetega nii rikkalikult kaunistatud pole. Aga nähtavasti on koguduse tõmp maitse neljakandilise kooripära halva leidnud olevat. Sellepärast on teda laiendatud. Vana kooriaken on võidukaareks muudetud ja siis kaheksanurga kujuline koor juure ehitatud. Mõistlikuks võlviks pole nähtavasti ainelist jõudu jätkund, seepärast on vana kindla võlvi kõrvale mingisugune puudulik puust tugivõrk tehtud. Võidukaare tala oma laitmatult säilind kujunditega on endisele kohale jäetud, nii et ta praegu üsna põhjendamatult keset kirikut seisab. Niipalju hoolitigi vanade ehitusmeistrite kavatsustest.

Karjas ei ole koori mitte kuidagi moonutatud, kuid kahjuks pole kirik siiski mõnesugustest lisaehitustest pääsnud. Lõunakülje portaali on eeskoda juure ehitatud, millele üks ilusam kiriku osa ohvriks on langend: sama portaal oma täiesti iselaadilise ehiskelbaga. Viimasel oli ses mõttes iseäraline tähtsus, et ta umbes poolal kõrgusel neljakandilise pikerguse väljaga oli kaunistatud, mille pinda ülihuvitav reljeefkujutus Kristuse ristilõõmisest ehtis. Kui eeskoda ehitati, siis pidi ehiskelp muidugi takistuseks olema ja sellepärast võeti ristilõõmise kujutus ehiskelba ülemise osaga portaalist välja ja asetati eeskoja välimisele seinale sissekäigu kohale.

Karja kirik

Skulptuur põhjapoolse külgtulba konsoolilt

Karja kirik

Foto Kjellin

Võidukaare lõunapoolne tulp altarruumist. Pilt näitab, millises haledas seisukorras kiriku seinad enne puhastamist — kaetud paksu hallituskorraga; ühtlasi, kuivõrd võidukaareskulpturid varjatud olid vääri läbi

Sel juureehitusel pole aga kiriku sisemise ruumi kohta mingisugust mõju olnud. Sama vähe teiselt: nähtavasti oli koori idaseina kõrvale üks lihtne pani-paik ehitatud; akendeta müüri vahesed jäänused olid veel 1922 alles. Kiriku siseruumis on ainult üks vähesed tähtsusega ümberehitus muutvalt mõjund: praegune lääneportaal on esialgselt põhjaseinas olnud; nagu põhjapoolses seinas nähtavad liitekohad näitavad, on ta siit kõrvaldatud ja lääneseina asetatud, ilma et tema juures vähemutki muudatust oleks tehtud.

Üht väikest muudatust tuleks siin siiski nimetada, mis lubab öieti huvitavaid järeldusi teha. Võlvidele pääseb nimelt ühe käigu kaudu, mis algab väikese uksega käärkambri juureehituse põhjapoolsel küljel. Selle ukse välistrepiks on ühe vana hauakivi tükk. See sissekäik on uus ja pärit hilisemast ajast. Esialgu on siin kindel müür olnud ja tulla võidi üleviivale käigule otseteed käärkambrist, ning ainult säält. — Esialgne käärkambrist käigule viiv uks on nüüd õhukeselt kinni müüritud. Üleval talaaukude juures on selgesti näha, et võimalik on olnud ust käigu poolt kinni mürkida. Samuti võidi, nagu jällegi talaaukudest näha, koorist käärkambri viivat ust käärkambri poolt kinni mürkida. Lõunaportaali juures võib sedasama nähtust tähele panna. Nõnda on siis kirik olnud, nagu keskajal sagedasti ette tuli, kaitseks võitluste ajal sisse säetud. Võidi kirikusse varjule minna ja välisportaalid kinni mürkida. Tuli aga siit loobuda, siis võidi käärkambri varju leida ja uks kinni mürkida. Kui ka siin võimatuks sai vastu panna, siis võidi käärkambri ja koori kohal asuvatesse ruumidesse minna, kuna käigusse viiv uks kinni mürgiti. Käärkambri ja koori kohal

Põide kirik

Foto Kjellin

idast. Koori sein küljes on näha krohvimatad müüriosad, mis kuuluvad vanale hävind ordulossile ja on tarvitatud osalt praeguse kiriku käärkambriks

asuvad ruumid on Karjas elatavad, igatahes aga kõetavad olnud, nagu säilind ahju müürid tunnistavad, iseäranis käärkambri kohal asuvas ruumis.

Nõnda on Karja kirik seespool oma esialgse iseloomu peaaegu üsna muutumatult alles hoidnud. Ja sisemus — siin ei leia kiitust otsa! Kui juba välimus oma suveräänselt valitseva joonega oletada laskis, et kiriku mõni tubli meister on ehitand, siis annab sisemus juba esimesel silmapilgul üsna suurest meistrist tunnistust. See imetaoline tasamõõt kõigis mõõdetustes ja proportsioonides, see suurepärase joonte mäng nii kaartes kui võlvides, mis nii omapärase hooga kõike valitseb! Siia juure tuleb veel see asjaolu, mis kohe esimesel pilgul kütkestab: aimamata rikkus skulptuuriliste ehte poolest, rikkus, mida isegi meie suurtes linnakirikutes läbistikku asjata otsida võib, hoopis kõnelemata maakirikutes. Mitte üksi haruldaset rikkalikult profileeritud võidukaar ei ole suuremate kujutustega pühakirjast kaunistatud, ei, vaid iga konsool, iga nurgasammas, iga alusjalg kannab oma lehtkaunistust või figuraalset kujutust. Tundub, nagu poleks ehitusmeister ses suhtes piirised tunnudki. Mulje, mida Karja kirikukene avaldab, ei lase end sõnadega kirjeldada.

Kaarma kirik põhjast

Foto Kjellin

Avaldab — seda tuleb eriliselt rõhutada; mitte avaldas, sest umbes aasta tagasi oli selle kiriku seisukord alles hoopis vilets. Siis avaldas ta sootu teist, kurba muljet. Miski-sugune iseäraline meeletus — seda vabandati ruumipuudusega — oli tarviliseks pidand sinna väärised sisse ehitada. Kõnelemata sellest, et need üsna kummalised puutelingid olid, tuli sel teel miski horisontaalne joon ehitusse, mis püstjoonte mängu täitsa ära hävitas. Selle juures ulatas lõunapoolse seina väär läbi terve pikk-löövi kuni võidukaareni ja kattis ta peaaegu täiesti kinni. Põhjapoolse seina väär oli küll

Muhu kirik lõuna-idast

Foto Wolff

vähe lühem, kuid mis siin väär ei teind, seda saatis kantsel täide. Omast kohast täiesti ilus asi XVII aastasajast, oli ta otse võidukaaretulba ette asetatud, nii et seda enam nähagi ei olnud, ja kõlalagi varjas pühimuskujutuse sisseastuja silma eest täiesti, nii et siingi püstjoontest, mis oli ehitusmeistri eesmärgiks olnud, enam juttugi ei võind olla.

Ja siis oli tuulutamisabinõude ummistuse tõttu niiskus end kohutaval viisil tunda annud: seinad olid paksu roheline, peaaegu sõrmpaksuse hallitusega kaetud. Eriti oli selle käes lõunasein kannatada saand, siin olid lõunapoolisel tulbal, iseäranis alusjalal, skulptuuride detailid hallitusest lihtsalt ära söödud, nii et materjali uurimine vaevalt võimalik.

Oli üsna masendav mulje, mis kirik avaldas. Kui mõnesuguste raskuste järele võimalikuks sai vääri ja kantsli läbi varjatud skulptuurkaunistusi näha, siis võis enesele juba üldist pilti ette kujutada või teataval viisil üldmõju kokku kombineerida. Sisseastuja nägi esiti ainult vääre, viletsaid pinke ja iluvaest altarpilti, mis oma pseudogootikaga terviku juure hästi ei sündind: pääle selle võis ta hallitusest rõõmu tunda.

On prof. H. Kjellini kõrgeks hinnatav teenus, et siin restaureerimistööd käima pandi. Kui ta suvel 1922 oma esimesel reisil läbi Saaremaa seda kirikut nägi, oli tal otsus valmis: see kirik pidi tsivilisatsioonile tagasi antama. Ja juba järgmisel aastal võidi töödega algust teha. Väsimata energiaga asus prof. Kjellin tööle. Ta oskas selle laiaulatusliku töö jaoks enesele tarvilisi eriteadmistega abijõude muret-

seda, ja mis praegustel oludel veel rohkem kaalub, ka tarvilist raha. Nii võis ta hulga tööliste ja abijõudude kaastegevusel tööle asuda ja mõne nädala jooksul palavikulise usinusega imestamisväärilise teo korda saata.

Kõrvaldati koori lisaehituse jäänused ja anti seega koorile ta endine kuju tagasi. Vana krohvi kõrvaldamisel ja müüride läbivaatamisel leiti suur hulk kiviraidurite märke, niisamuti pärast ka kiriku siseruumides, kokku umbes 200 ümber, mis küll mitme isiku omad on, peamiselt aga kolmele kuuluvad, mis asjalugu hiilgavat tunnistust annab ehituse ühtlusest.

Mõlemad väärid nii põhja kui ka lõunaseinalt kõrvaldati. Lääneväär, mis oreliet kannab, pidi muidugi jääma. Selle läbi said külgtulbad vabaks ja paistavad praegu sisseastujale selgesti silma. Ühenduses sellega kõrvaldati kantsel võidukaaretulba juurest ja paigutati kaugemale pikklöövi põhjaseina ääre, mille juures muidugi tähelepanu pöörati akustikale. Nii pääseb ta palju rohkem maksvusele ja teiselt poolt sai ka võidukaar omas täies ilus sisseastujale uuesti nähtavaks. Ja tagajärg on see, et kirik, mis siiani rusutud ja pigistatud muljet avaldas, nüüd nagu vabastatult ülespoole kerkib. Kuigi kogudus arusaadavast vanameelsusest esiti nende uuenduste vastu seisis, imestas pärast „suure kiriku“ üle, mis neile sel viisil omaks sai. Oieti tuleb otse õnneks pidada, et väärid kõrvaldati, sest nad leiti täiesti mädanend ja nad oleksid varsti võind kokku langeda. Muljet, mida kirik praegu avaldab, ei saa kainel sõnal kirjeldada. Kuid ta paneb meid ühes asjas sügavamalt mõtlema. Nimelt, kui palju ilusaid kirikuid on meie maal väärade sisseehitamise läbi meeletult inetuks tehtud. Kui palju on sarnase sisse-, ümber- ja külgeehitamise patustatud. Et jälle üht näidet nimetada: Kullamaa. Hoolimata koori külge ehitusest võiks Kullamaa kirik oma kolme ilusa rakendiga väga hääd mõju avaldada, aga liig kaugelt sisseulatavate väärade tõttu, mis peaaegu võidukaare talani ulatavad, ei suuda ta seda teha, sest müürid on seevõrd varjatud, et kirikul üldse mingit mõju ei olegi. Karja on meile mõjuvaks hoiatuseks, et aeg käes peaks olema energilisemalt meie kirikute koristamisele asuda.

Järgmine raskem samm oli seinte puhastamine hallitusest. Võlvides olid tuulutamisaugud, mis sõmerkivisise raiutud krimpsu tõmbund nägude abil iseloomustatud, kokkukorjund mustusest täiesti ummistund, nii et õhu-

Valjala kirik

Foto Buhgan

põhja-läänest enne põlemist. Jättis huvitava mulje: torn näis kiriku keskelt tõusvat. Pääportaali lääneseinas esialgsel kujul alles hoidund

Valjala kirik

Foto Wolff

põhja-idast praeguses seisukorras. Torn põles maha nov. 1922. Iseäralik juhtumine: Valjala (õp. Pundt) ja ta naaberkirik, Püha, lõi pikne põlema nov. lõpul ühel ja samal päeval ning tunnil. Mõlemad tornid põlesid maha, kuna mõlemate kirikute katuseid võidi enam-vähem päästa. Kirikud on teineteisest umbes 12 versta kaugel

vahetusest hästi juttugi ei võind olla. Nad tehti puhtaks ja üleval ehitati neile puutruumid külge, mis ummistumist takistavad ja õhuvahetust suurendada aitavad.

Hallituse kõrvaldamise töö nõudis iseäralist tähelepanu ja suurt ettevaatust, et hallituse mahakratsimisel traatharjadega mitte endiste maalitööde jäänuseid rikkuda, mis lubja all võisid leiduda.

Selle põhjaliku puhastamise läbi on nüüd täpne üksikasjaline skulptuurkaunistuste uurimine võimalikuks saand. Raidkujud pakuvad erilist huvi. Nad juhivad üsna selgesti Ojamaa saare poole; on võimalik kindlasti tõendada, et üks Ojamaa meister selle kiriku on ehitand. Sellel asjaolul on kultuurlooliselt väga suur tähtsus. Päälegi võimaldaks uurimine Ojamaa meistritega võrreldes vahest täpsemat aastaarvu kind-

Valjala kirik ühes lähema ümbrusega

Valjala kirik lõunast

Foto Kjellin

Prof. Kjellini esimene ekskursioon Saaremaale 1922. a.

laks teha, kui seni teada, mis sellepärast tähtis, et siis ka kindlamaid andmeid Põide kohta võiks saada, mis oma ehitusviisi poolest Karja kirikule ligidal seisab ja arvatavasti sama meistri varajasem töö, kuid palju lihtsam.

Nii palju töötavad, kui selle töö tagajärjed ka on, siis ei ole üks teine asi mitte vähema tähtsusega: leitud kesk-aegsed maalid. See on päätükk, mis meie kunsti loos seni puudund. 1913 tegi arhitekt Gahlnbäck Peterburist Karjas ja Muhus esimesi katseid maalid lubja alt esile tuua.

Nüüd on Karjas hulk materjali juure tulnud ja pääle selle Ridalas algus tehtud, mis erilisel huvitavaid ja väärtuslikke tagajärgi tootab.

Peab kord ühe niisuguse maalitud seinaga seistud olema, et otsustada võida, kui suur töö siin on tehtud. Lubjakihid, mis sageli mitmekordsed ja vaevata aimata lubavad, mis nende all peitub, tulevad õrna tähelepanelise hoolikusega ja ettevaatusega kõrvaldada, enne kui esialgsetele sein- või laemaalidele ligidale võib

Foto Parikas

Kullamaa kirik lõuna-läänest

pääseda. Karjas on prof. Kjellini juhatusel koori seinad ja võlvid vanast kõntsast eeskujulikult vabastatud. Põhjapoolsel seinal Gahlnbäckki poolt alustatud aknamaalide puhastamine viidi lõpule, lõunaseinal tuli ühe akna ümber raamitaoline maal nähtavale, võlvidel tähed, mis servakantse ehivad, ja väljadel figuur-kaunistused, säärkuradikesed, pentagrammid jne. Säilind on maalitöö võrdlemisi hästi, värvidest on üksi punane, roosa ja must tarvitamist leidnud. Rekonstrueerimist maalide juures ei toimetatud, ainult kus olukord lubas, on väikeseid parandusi tehtud ja värve kergelt värskendatud. Siin kui ka Ridalas oli prof. Kjellinile hra Hein Tallinna kunsttööstuskoolist abiks.

Ühenduses sellega tuleb ka Ridalas toimetatud parandustöödest kõnelda. Ka siin on prof. Kjellin hakand seinamaale lubja alt vabastama. Põhjaseinal on üks pühimuskujutus korda tehtud ja mõned osad ühest inglisi päevalgele toodud. Säilimis-seisukord on Ridalas vähe paremgi kui Karjas. Värvidest on siin ka kollast ja sinist tarvitatud, mis loomulikult

rohkem ära on luitund. Edaspidised maalide uurimised tootavad siin iseäranis huvitavaid ja väärtuslikke tagajärgi. Juba praegu võib peaaegu kindlasti ütelda, et altarruumi maalid niihästi Ridalas kui ka Muhus ühe ja sama meistri tööd on. Seega on uued kokkukuuluvused leitud, mis seni vaevalt võidi aimata. Muhus on tarvis üldse veel lähemaid uurimisi ette võtta. Olgugi kirik väikene, omab ta siiski seinamaalide poolest suuri varandusi, kuna siin on võimalik maalitöös mitut ajajärku lahus hoida. Kõik vabaks tehtud maalid tuleksid alles hoida ja midagi ei tohiks uuesti lubja alla kaduda, kuna nad tulevastele uurijatele kättesaadavaks peaksid jääma.

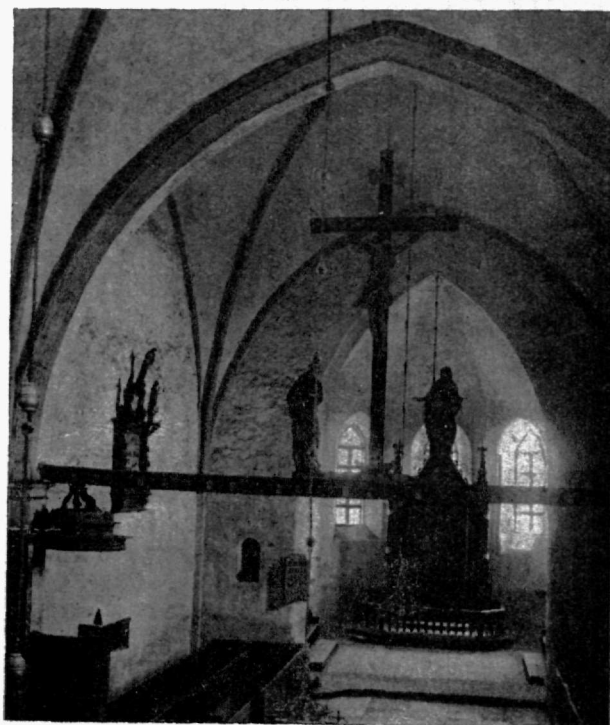

Foto Parikas

Kullamaa kirik, vaade pikkilõuvist

Pilt näitab kuidas endisele kohale jäetud võidukaare tala uue altarruumi (koori) läbi nüüd põhjendamatult keset kirikut seisab, ja kuidas uus võidukaar rikub kiriku ilu

Kuid tagasi Karja kiriku juure. Pääle uuendamistööde on prof. Kjellini juhatusel veel teinegi väga väärtuslik töö korda saadetud. Nimelt toimetas hra Paulson kirikus täpseid mõõtmisi ja valmistas nende põhjal plaanid ja läbilõikejoonistused. Seega on meile edaspidisteks töödeks usaldatav materjal antud, mis kahjuks oma korda tunnistab, kui puudulikud senini avaldatud plaanid on olnud (Guleke, Neumann).

Palju on prof. Kjellin jõudnud Karja kiriku ära teha, palju on aga veel tegemata jäänd. Kõige päält tuleks säääl veel pikk-lõöv vanast lubjakorrast puhastada ja aknaraamide osad endises seisukorras uuendada. Siis tuleks lõunapoolsel küljel oleva välise juureehituse kõrvaldamisele ja vana portaali kordasäädmisele asuda. Nendeks töödeks tarvisminevaid rahasummasid on prof. Kjellinil korda läind kindlustada ja tööd jatkatakse eeltuleval suvel ning viiakse vist ka lõpule. Kuid prof. Kjellini püüded ulatavad veel kaugemale. Ta on osand Rootsist selle ehituse vastu huvi äratada ta tarvilise raha uue kella kaoks muretseda. Vana kell on teatavasti Venemaale evakueeritud ja seni tagasi saamata. Ja siis on prl. Agnes Branting Stockholmis luband uue altarivaiba kinkida. Prl. Branting on tublim ajalooliste kudangute tundja ja terves Skandinaavias kiriklikkude ehteriite

alal autoriteedina tuntud. Karja võib sarnase kingituse üle uhke olla.

Kui prof. Kjellinil õnnestab kirikut endises toreduses korda sääda, siis puudub ometi veel midagi — uued pingid. Need istmed, mis praegu kirikus seisavad, on kõigiti viletsad, ja nende asemele tuleksid uued stiilirikkamad panna, mis terviku juure sünniks. Kas tõesti ei leiduks abinõusid, et ses suhtes prof. Kjellinile vastu tuldaks ja talle võimaldada oma tööle krooni pähe panna ja kirikut ideaalsesse seisukorras viia. Karja saab pärast parandustöid Saaremaal tõsi-seks palverändamispaigaks, teda võib õigusega „kirikuks“, rahva uhkuseks nimetada, mis ka väljamaal laiemat huvi äratab. Kas siis ei peaks siin abinõusid leitama stiilipäraste pinkide mu-retsemiseks? —

Sarnased tööd, kui need, mis siin Karjas teostatud, on aga võimalikud ainult kõige kaugemale ulatava arusaamise ja toetuse juures koguduste ja nende juhtide, õpetajate, poolt, nii kui see oli Ridalas (õpetaja Hofmann) ja iseäranis Karjas (praost Wöhrmann). Kui meie

õpetajad tarvisminevate remontide juures Karja eeskujul algataksid vanade kirikute restauratsiooni, siis võiksime loota, et töödega Karjas meie kirikliku ehituskunsti uus ajajärk on algand.

Foto Kjellin

Prof. Kjellin oma abilistega ja töölistega

Karja kiriku lääneportaali ees. (xx) Karja õpetaja praost Wöhrmann, (x) prof. H. Kjellin

Oskussõnade seletused

„Tööd Saare- ja Läänemaa kirikutes“ juure

Koor — altarruum, altaripoolne kesklõovi ots, mis ulatab üle põiklõovi, katoliku kirikutes koht alamate vaimulikkude ja laulukoori jaoks.

lõöv — Schiff, kiriku ehituslik osa pikuti sihis; *kesklõöv* — Mittelschiff, keskmine kõrgem pikkruum; selle kõrval kummalgi pool pikuti sammasridade vahel *küglõovid* — Seitenschiff.

haritorn — Dachreiter, katuseharjast kerkiv, enamasti sale, kitsas torn.

kelp — Giebel, püstloodis seisev kolmnurgaline otsväli sadulkatusega (pultkatusega) ehituste juures, tünpanon.

sadulkatus — katus kallakute külgväljadega, mille ülemised servad harjas ühinevad.

võidukaar — Triumphbogen, Chorbogen, kaareline avaus altaripoolses lõovi otsseinas.

tala — Balken, lage, räästast või müüri osasid kandev palk.

ehiskelp — Wimperge, akende ja uste kohal olev

kõrge kelp, mille mõlemal küljel kõrged teravad tornikesed.

mürkima — verrammeln, seespoolse põikpuu abil kinni panema.

kõlalagi — Schalldecke, kantsli kohal olev katus, mis ei luba häälekõla ülespoole valguda.

kiviraaidur — Steinmetz, käsitöoline, kes kivist raiub ehituslikke osasid ja ehteid.

tulp — püstloodis müüritud kandeline tugi, mis kannab seinat, lage või mõnd muud ehituse osa.

rakend — Joch, Travée, ühe ristvõlvi võrdkülgne nelinurk selle juure kuuluvate tugevatega.

servkant — Rippe, kant, kus ühinevad võlvväljade servad.

säärkurat — Beinteufel, sääretaolistest osadest kokku-sätud kuradi kujutus.

kooripära — Chorhaupt, koori tagumine osa.

M. P.

Ida-Karjala — laulude maa

Kirjutand mag. H. Stenberg

„Odamehe“ kirjastusel ilm. koguteosest „Soome“

Kirjaviis muutmata

Geograafiline asend. Nagu vaba Eesti idapool veel on sugurahvas ingerlased, kes ikka edasi on Vene võimu all, nii Soomegi idapool laiub hõimumaa, millel ei ole veel korda läind jõuda läänemere-soome vabade rahvaste ritta. See maa, Ida-Karjala ehk Kauge-Karjala ulatub Soome idarajalt Äänisjärveni

Karjala muinaselanikkude ylikonnad

(Olonetsini) ja Valge- ehk Vienereni idas, Syväri (Sviiri) jõe orust lõunas

Koola poolsaareni põhjas. Kuigi tema rahvaarv on väike, on ta ala õige lai. Ulatudes 61°-st 67-nda põhja lausekraadini ja 29¹/₂°-st 36¹/₂°-st ida pikkusekraadini on Kauge-Karjala maa-ala umb. 700 km pikk ja 150—200 km lai. Kui tema 150.000 km² käsitavast

geograafilisest alast jäetakse arvestamata Äänisjärve ja Syväri rannad, kus karjalased elavad segamini venelastega, on puhtalt karjala asustusala umb. 120.000 km². Karjala hõimu Ida-Karjala on siis peagu kolmandik Soome pindalast ja 2¹/₂ korda suurem kui Eesti.

Loodus. Oma looduse poolest liitub Ida-Karjala ligidalt Soomega. Ta kuulub nimelt Fennoskandia kaljumaastiku piirkonda. Tema mäed on samast gneissgraniidist, kui Norra-Rootsi poolsaar (pääle Skåne), Soome ja Koola poolsaar. Sellest tuleb, et maastikuumoodustus, veesüsteemi olud, taimestik ja maapind on Kauge-Karjalas samasugune kui temast lõunapoolgi, kunni Atlandi ookeanini, ning hoopis teistsugune kui Eestis. Hilisem geoloogiline periood, jääaeg, on loond selle maapinna iseäraldused. Võimas jääkate, aeglaselt liueldes kogu Fennoskandiale yhiselt kõrguskeskusest, Koli mägedelt, ymberolevate merede sihis, on aastatuhandete jooksul ryystnud ja ihund kaljupõhja, kuhjand rohked kruusaharjad, loond laiad liivanõmmed, uuristand ja sisse lõigand järvesängid, yhendand need järvoolusteks (reiti) ja sihi annud neist voolavaile jõgedele. Sama jääaja jõudude mõju on ulatund Eestigi alale, kuid nõrgemana, ja kuna Eesti kõrgustikud on teistlaadsed, nooremaist kihtidest, on jääkatte töö tagajärjedki teistsugused.

Jääaja kruusapõhjal on levind okasmetsa kui metsamaapinna kõige kohasem taimestikutõug, temale omaste rohu, samblikkude ja põdrasambla. Okasmetsa loomastik, metsjärvede kalastik ja linnuriik on taimestikku järgind. Kauge-Karjala ei ole siis sugugi geograafiliselt sugulane Ida-Euroopa tasandikule, vaid kuulub lahutamatu osana Fennoskandiasse.

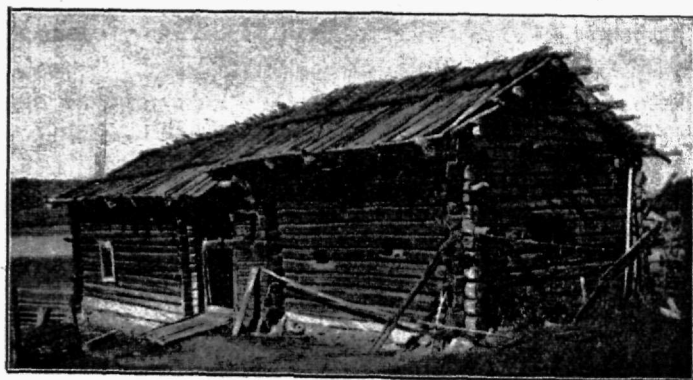
Loodusvarad. Võimsate metsade loomavarad ja vete rohke kalarikkus ei ole Kauge-Karjalas veel ainukesed ega isegi tähelepandavamad loodusvarad. Tal on ka suuri, Euroopale just meie ajal tähtsaimaid varandusi, mis aga veel on peagu kõik kasutamata.

Esiteks tuleb mainida määratud, veel peagu puutumata metsi. Ettevaatliku rehkenduse järgi on Kauge-Karjalas vähemalt 1.087.000.000 kubikmeetrit sae- ja palgimetsa kinnismõõtu. Kui see väärtus hinnata enne ilma-sõda valitsend madalamate hindade järele (3 Smk. m³-st), on rahaarv yle 3 miljardi kuld-marga. Praegune väärtus on, nagu teada, palju suurem, kuigi raha väärtuse kõikumuse tõttu seda võimata on määrata. Metsadele järgneb loodusvarade reas jõgede veejõud. Vee keskkõrguse järele arvatuna on Kauge-Karjala koskede veejõud yhtekokku umb. 1¹/₂ miljoni hobusjõudu. Niipalju kui Soomes saadud kogemustele võib põhjenduda, peaks sellest looduse veejõust umb. 1/5 võima rakendada tööstuse teenistusse. See arv, 300.000 hobusjõudu, on peagu 2 korda suurem, kui mis Soome tööstus praegu kasutab.

Kolmandana järgnevad metallmullad, pääasjalikult raua- ja vasearts, ning muud mäevarandused. Siis peab veel arvestama, et mitmes kohas ette tuleb ka viljakandvat maapinda. Iseäranis Aunuses võib suuri viljelusalasid edukalt moodustada.

Elanikud. Kauge-Karjala on harvalt asustet. Tema 120.000 km² suurusel alal elab umb. 200.000 hinge. Elanikkude tihedus on siis ainult 1,8 hinge ruutkilomeetril. See on liikumisest kaugel olev kõrvaline laanemaa. Asendi mõju ilmutab eriti see, et rahvatihedus põhja poole minnes kiirelt väheneb. Aunuse (Olonetsi) lõunapoolseis kogukondades on rahvatihedus 5 ja 6 km² kohta, kuid Kauge-Karjala kõige põhjapoolsemas Vienas (Põhja-Viena maal) on see ainult 0,8. Võrdluseks mainitagu, et rahvatihedus on Soomes 9 ja Eestis 30 elanikku ruutkilomeetril.

Ida-Karjala elanikest on vähemalt 3/4 idakarjalasi ning nende lähedasi hõimlasi, vepslasi. Pääle nende, kes on maa algasukad, on Kauge-Karjala elanikest umb. 1/5 vast hiljemal ajal sinna asund venelasi ning teatud määr venestund karjalasi.

Algaegne „pirtti“ Karjalas

Idakarjalased — vienakarjalased, aunuslased ja vepslased — on soomlastega yht sugu. Nad kuuluvad samasse soome harru kui põhja-pohjamaalased, savolased ja Soome karjalased, ehk siis idasooe sugharru, olles viimaste otsekoheseks jatkuks. Kui Karjala hõim jagada lääne- ja idakarjalasiks, siis läheb piir Soome idapiirist palju läänemal. Laadoga põhjapool olev lai Salmi kihelkond ja lähedalolev põhjapoolne maa-ala on idakarjala asustusega — aunuse hõimust. Loomult on idakarjalane vilgas ja arukas. Iseäranis on tal suured ärimehevõimed ja kunstilised kalduvused. Olude sunnil on idakarjalased siiski jäänd arenemises taha (nagu umb. setud Eestis). Maa ja rahvas on veel nagu loodusrypes.

Ajalooline saatus. Umbes poolteist aastatuhat tagasi asusid karjalased lõunapool praegust ala, Ilmjärve (Ilmeni) ymbruses ja nende idanaabriteks olid vepslased, kes sellal olid võrdlemisi suur rahvas. Neist lõunapool asusid slaavlased. Kui viimased hakkasid rõhuma oma põhjapoolseid naabreid, taganesid need ikka enam põhjapoolle, levides loode sihis aina Põhjalahe (Botnia) kaguotsani ja põhjas ning kagus Vienamereni. Skandinaavia saagades ning Põhja-Venemaa kohanimedes aina Meeseni jõeni on meil tunnistusi sellest laiast levimisest. Tuhat aastat tagasi näivad

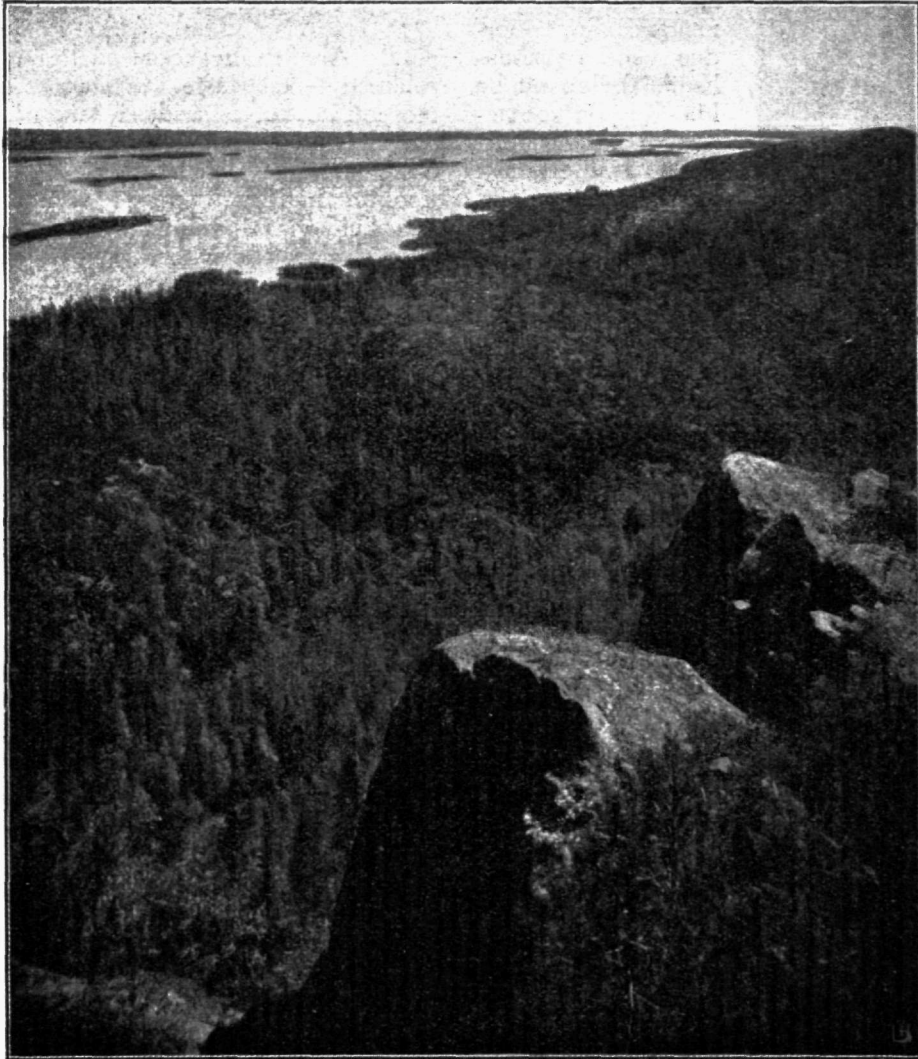
soome ja vene hõimud eland segamini isekeskis. Nestori kroonikas jutustetakse, et need rahvad yhiselt kutsusid varjaagide pääliku Ruuriku Ruusi maalt valitsema. Varjaagipäälikute a. 862 Laadoga lõunapool asutet riik oli alguses mitmerahvaline riik, kus soomlaste, karjalaste ja vepslaste esihõimud olid riiklikult yheväärsed slaavlastega. Kuid slaavlaste asend soomlasist lõunapool, kasulikumail mail, ja nende siit järgnev võim andis neile yleoleku, ja järelduseks oli karjalaste ja vepslaste aegapidine siirdumine põhjapoolle. Siis just moodustus too Suur-Karjala, mis oma hülge ajal ulatus Laadoga ja Neeva lõunapoolelt Põhjalahe ja Põhja-Väinajõe idapoolle. Suur-Karjalas ja iseäranis

tema kaguosas Bjarmas arenes omapärane yhiskond eriliste kultuurarengu algetega.

Kuid see arenemine katkes kahe vaenulise naaber-rahva ja nende toodud võõra usu tungides Karjalasse. Keegi Novgorodi vyrstidest sundis a. 1227 mõõga võimul lõunapoolsed karjalased pöörduma greeka-katoliku usku. Ja a. 1293 tegi Rootsi maršal Torkel Knuudipoeg ristiretke Edela-Karjalasse, asutas sinna Viiburi lossi ja ristis rahva rooma-katoliku usku.

Nii algas Rootsi ja Novgorodi võitlus võimu pärast Karjalas, ja aastasadu voogasid nyud võitluslained edastagasi yle Karjala maa, nihutades oma maadkillustavat

piiri kuna idapoolle, kuna taas läänepoolle. Karjala vapis symboliseerib seda sekulaarvõitlust hertsogikroon, mida Lääne õige mõök ja Ida kõver saabel löögiks tõstetud soomuskätes mõlemalt poolt ähvardavad. Pähkinälinna rahulepingus a. 1323 otsusteti esimese 30-aastase võitlusjärgu järele esimest korda Karjala jaotus, kuid järgnevail aastasajul nihkus piir ikka uute sõdade tagajärjel alguses idamale, hiljem taas läänemale. Ida-Karjala sai nii aegamööda ikka enam Novgorodist ripuvaks. Alguses olles selle liitlane, alandus Ida-Karjala vähehaaval tema vasalliks, lõpuks lihtsalt tema osaks. Ja kui Moskva a. 1478 heitis alla Novgorodi, langes Ida-Karjala

Vaade Koli mägestikult (Soomest. Ida-Karjala piirilt)

paratamatult Vene riigi osaks. Lõplik Karjalat killustav piir määrati kindlaks Rootsi ja Moskva vahel Stolbova rahulepingus a. 1617. Kyll läks Rootsi piir tagasi veel ka a. 1721 ja a. 1743, nii et Lääne-Karjalagi selle järele liideti Vene kylge; kuid a. 1811 yhendeti Soome-Karjala jälle Soomega. Nii astus Stolbova rahu uuesti jõusse, ja seda piiri ei jaksand Soome vabadussõdagi a. 1918 nihutada idamale.

Ida-Karjala vaibus Vene tagamaana sygavasse unne, seda sygavamasse, mida võimsamaks Vene paisus. Peeter I tööstusyritused Aunuses ja vägivald sääsete majanduslikkude ja usuliste olude vastu töid ainult silmapilkset segadust. Aegamööda nõrgenesid

Larin Paraske, runolaulja

need segavad mõjud ja suuremalt jaolt sai Ida-Karjala säilitada oma omapäraseid olud, kuigi ilma mingi võimaluseta neid arendada. Kuid XX aastajal jõudis lõppeks karjalaste rahvuse olemasolugi ähvardavasse seisukorda. Kui Soomes algas Bobrikovi venestamisaeg, pöörduis vene natsionalismi tähelepanu ka Ida-Karjala soomesugu rahvusele. Selle venestamist peeti küllalt mõjuvaks abinõuks, et teda eraldada oma hõimlasist Soomes ja et soomluse seisukorda nõrgendada

isegi Soome piirides. See oli põhjuseks, miks siis puistati vene koole Ida-Karjalasse ning veel Soomegi poolele piiri nii rohkesti, et see metsmaa varsti oli kogu Vene riigi koolirohkeim osa. Päälegi saadi yldise väeteenistuskohustuse antud juhust kohaselt kasutades venestumine Karjalas häässe hoogu. Ja Muurmani raudtee ehitamise kaudu a. 1914–1917 tekkind liiklemisühendus Peterburi ja Sise-Venemaaga näis olevat nagu loodud, et viia Karjala rahvust lõplikule hävinemisele.

Ida-Karjala saatustlikul hetkel puhkes siiski Vene revolutsioon ja riiklik lagunemine ning Soome vabadussõda. Sellest avanes ka Ida-Karjalale uusi teid ja võimalusi.

Elatamis- ja liiklemisolud. Ida-Karjala harvalt asuvate elanikkude keskel on elatamisviisid veel päris algelisel järjel. Kalastus ja metsastus on suhteliselt palju tähtsamad kui Soomes ja Eestis, ja seda valitsevamad, mida põhjapoolsem on mingi ala. Karja on vähe ja selle pidamine halb, põlluharimine piirdub algeliste ja puudulikkude riistadega haritud põllulapikeste ja alemaadega. Viena-Karjalas oli a. 1905 ainult 1,2% maast talupoegade käes, nii et pere pääl tuli ainult 8 hektarit. Sellevastu kuulus kroonule 98% maast. Aunuses oli enne maailmasõda kaunike, kuigi õige lihtne, kodutööstus arenend., mille mõnesuguseid tooteid jatkus väljaveokski Soome, Peterburi ja mujale Venemaale. Vienas taas kaubeldi yldiselt pudukaubaga; Viena harjuklased olid laialt Soomes tuntud. Viimaseil aastakymneil oli metsatõsaand alguse. Lauatehased olidki peagu ainsad tööstusasutused. Kaubavedu oli samuti tähelepanuväärt elatamisabinõuks. Neist lyhikesistki näiteist võib juba näha, et elatamisviisid on veel alles arenemata naturaalmajanduse, isegi puhta metsastusmajanduse astmel.

Nii kaua kui Ida-Karjalale ei ole antud võimalust arendada haridusasutusi ega luua omale hädapärasematki kutseõpetust ja vaimlist haridust ega ehitada liiklemisteid, jääb elu edasi uinuma loodusryppe.

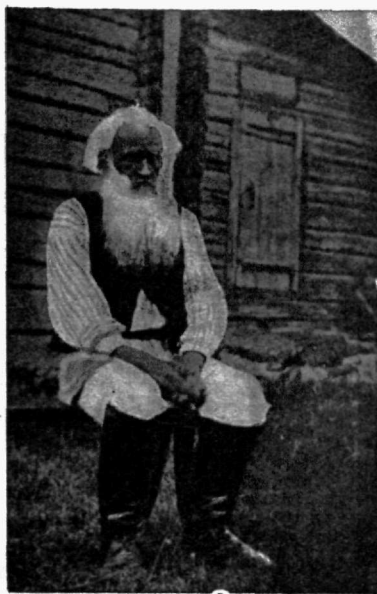
Yhiskondlikud olud. Venemaal kunni viimase ajani valitsend kylakommunism on, kuigi vähe mitte-täielikul kujul, Ida-Karjalagi kylakonnis maksev. Maa

omanikuks ei ole talu, vaid kylakond ja selle taga õieti riik. Riigil on teoreetiliselt õigus lõikusaasta järele toimetada viljelusmaa uuesti jaotust harijate vahel. Ida-Karjala põhjaosas Vienas oli enne maailmasõda jõus 40-aastane maajaotusaeg. Pruugiks oli siiski juurdund, et maajaotust yldse ei pandud toime, vaid poeg päris isa põllud. Kuid metsad on pruukimiselgi yhised. Kyla ymbritsev metsavöö on kyla elanikkudele yhine ja säält võib iga pere võtta oma ehitus ja põletispuud. Kuid väljaspool seda vööd on kroonul yksi metsade omandus- ja tarvitamisõigus. Yks teine Vene tsaaririigis valitsend omapärane yhiskondlik asutus, kroonu viinapoed oli pääsnud juurduma Aunusesse, kuid veel mitte põhjapoolsesse Viena-Karjalasse.

Haridusolude omapärase pääjoone oleme juba mainind. Ainult rahvakoole on Vene riik asutand, ja neid rohkesti — karjalaste venestamise sihis. Kuid kõrgema teoreetilise kutse-hariduse tarvis pole riik asutand ega ole luband eraviisilgi asutada mingisuguseid koole. Selle järelduseks on, et Ida-Karjalal puuduvad enam koolitet haritlased peagu täiesti. Need väga harvad, kes kuidagi eriharidust on saand, on olnud sunnitud omandama selle võõras keeles võõral maal, või siis Soomes. Kuid Ida-Karjalas leidub siiski sagedasti omal jõul kaubandusalal ja kodutööstuses vilunend isikuid, mis osutab rahva andekust ja ettevõtlikkust.

Mitmel elu-alal on veel valitsemas Karjala muinsusest pärandund kombed ja omapärasused. See on osalt aidand kaasa Karjala kompetuhtuse säilimiseks ja on tõrjund Venelt tulevad mõjud. Nii näit. kuriteod ligemise isiku ja omanduse vastu tõusevad — Vene kuritegevuse statistika järele — vaid pooleni kogu Vene keskarvust.

Vaimline haridus. Võib tunduda yllatavana väide, et Ida-Karjalas valitsev usk on

Petri Shemeikka

kuulsast Shemeikkate kaupmehesoost, kus runolaulmise oskus pärandeti põlvest põlve. Tuntud laulja on ka tema sugulane Iivana

Jamani-vennaksed runosid laulmas

Laadoga saarestikud

Laadoga lagedal

teine kui Venemaal võimalolev greeka-katoliku usk. Nii on asi siiski. N. n. „vanausulikkus“, greeka-katoliku usu vanem vorm (mille Peeter I hävitas venelaste keskel, kuid mida ei õnnestunud juurida Karjalast), segunend muinaskarjalaste loodus- ja surnuteusu jäänustega, elab sääl edasi.

Vana „Väinö usu“ tume kuusik, pyha ohvrihiis ja kalmistu yhtlasi, seisab praegugi kiriku kõrval; ka see ei ole vene stiili, vaid omapärast ehituslaadi. Vahel näeme ka palvemaju, mis on ehitet vana ohvripuu juurde, mille oksis ohvripaelu lehvib. Vana paganuse ja ristiusu yhinemine peegeldub väga hästi neis iseloomulikes piltes.

„Väinö usust“ saab ettekujutuse Kalevala seda kujutavaist osadest, ja suurim osa Kalevala laule ongi korjatud just Ida-Karjalast, kus veel on säilind päris hästi soomlaste algupärane esikultuur, mis Soomest juba on peagu täitsa hävind.

Kalevala ja nõiduslaulud, rohke lyyriline luule ja vanasõnad, milledest viimased sagedasti on väga tabavad ja sygavmõttelised, näitavad, kui võtta arvesse kohalikke olusid, karjalaste tähelepanu väärt vaimuharidust tolle luule möödunud õitseagegadei.

Ka ehituste, majariistade, rõivaste jne. ilustused tunnistavad muistse kultuuri omapärast laadi.

Rahva seas elab veel värskena palju vanast pärituid kombeid. Kylaskäigud, kosjad, pulmad, matused, mitmed igapäevased elu toimingud peetakse täpselt teatud kombeid täites.

Kultuuriliselt on Ida-Karjala jõudnud nyyd ylemineku-ajajärku. Vanad eluvormid on välja suremas. Elav tahtmine pääseda lääne haridusallikaist ammutama on syttind. Kuid sellekohaseid koole ega õppeasutusi pole. Pole kirjanduslikku tegevust ega elu, ei eriasutusi haridus- või majanduselu alal, ei töökorraldust,

ega sääduse kaitset. Elu arenemine, mis juba virgus, on välisel survele seisma jäänd.

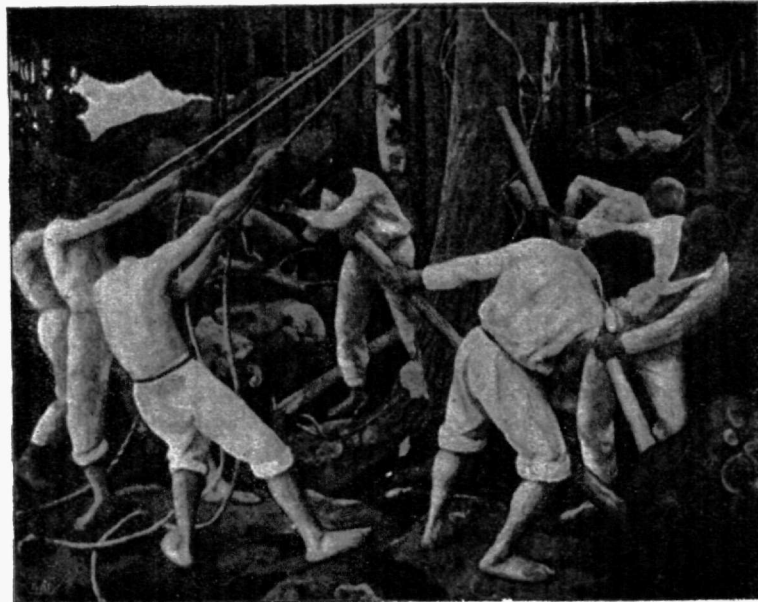
Sõnake Koola poolsaarest. Ida-Karjalast põhjapool ja Soomest kirdes on 150.000 km² suur, tyhi ja karm Koola Lapimaa, kuhu pääle Koola poolsaare arvatakse tema- ja Soome-Lapi-vaheline Koola maakitsus. Looduselt kui ka algelanikkude pooldest see ala kõige lähemalt liitub Soome Lapiga, mille otsekohene jätk idapoolle ta on. Kauge-Karjalast eraldab Koolat meri — Kannanlahti (Kandalakša) ja loodusolude pooldest too põhja poolsaar kuulub kylmvöösse, kuna taas Karjala on parasvöös.

Siin kohal on huvitav tõdeda (konstateerida), et kui Kauge-Karjala kunagi vabaneb Vene riigialamlast, Koola jäämine edasi Vene alla on väga raske. See oleks siis Venel muist aladest eraldet maa teiste

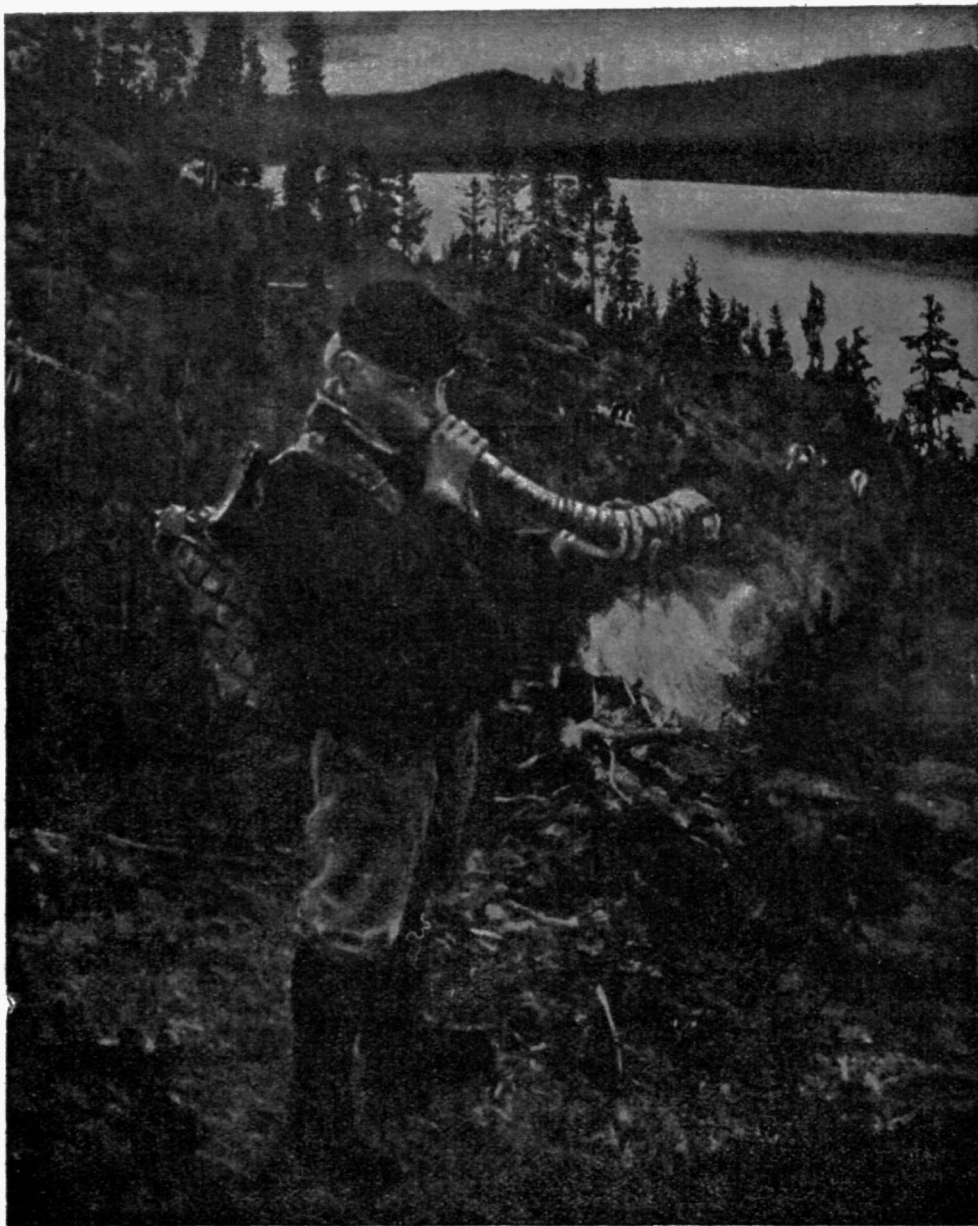
riikide keskel. Geograafilis-poliitilised põhjused nõuaksid kindlasti Koola liitmist Soomega. Selle elanikud, kirju segu laplasi, soomlasi, venelasi, syrjääne, samojeede, on nii vähene, kokku 14.000 hinge, tihedus 0,1 asukat km²-le, ja nii mitmetöuline, et sellelt vaatekohalt ei oleks takistust. Vastuoksa: laplased ja soomlased, edustades kõige vanemat ja loomulikumat asustust, nõuavad selle ala Lapi ja Soomega yhendamist.

Kauge-Karjala ja Soome vabadussõda. Mainisime juba, et Kauge-Karjala elanikele, kes tsaarivõimu lõpuajal näisid vaibuvat venes-

tusse, avanesid uued rahvusliku elu võimalused revolutsiooni puhkedes Venemaal. Alguses pääsis karjalaste keskel võidule mõte Ida-Karjala autonoomiast Vene riigi võimu all. Suvel ja sygisel 1917 käisid karjalaste edustajad ses mõttes nõu pidamas Vene võimumeestega Peterburis, saavutades autonoomia pyydmistele põhimõttelise nõusoleku. Kui aga Soome vabadussõda syttis, mõjus see kaasa mitmel viisil Kauge-Karjalaski

Pekka Halonen: Teeavajad Karjalas

A. Gallén-Kallela: Karjapoiss Paanajärve saludes
Illustratsioon „Odamehe“ kirjastusel ilmund koguteosest „Soome“

uueks seisukohavõtuks. Juba Soome vabadussõja eelõhtul, 1918. aasta algupäevil, kui otsustava silmapilgu lähenemine Soomes tuli ilmsiks, loobusid vienakarjalased endisest autonoomia-mõttest ja otsustasid nõutada maale täielist lahtilöömist Venemaast. Ja kevadtalvel oli juba peagu terve Kauge-Karjala palumas Soome valitsuselt oma maa liitmist autonoomse osana Soome kylge.

Asja sel arenemisastmel olles läks salkkond Soome partisaane major K. Malmi juhatusel yle piiri, liikudes Viena Kemi sihis. Tee ääres olevate Viena kylade väeteenistuse - kõlbulikud mehed liitusid salgaga, kuid puudulik varustus ja yhenduse puudus Soomega põhjustasid partisaanide salga rutulise taganemise. Järgmisel suvel läks teine Soome ekspeditsioon kapten Kuisma juhatusel Uhtuale, pidades seisukohti kogu suve oma käes, kuid sygisel oli seegi, jõudude poolest vähene, sunnitud kõvasti võideldes taganema. Soome ja Karjala punased, yhes „Põhja-Vene vabariigi“ valgete vene jõududega, mille taga oli Inglise Muurmani ranna eks-

peditsioon, tegid need kaotused määratuks kahjuks kogu Kauge-Karjalale ja tema arengule.

Kuid ida-karjalaste vabadushimu oli nyud äratet. Seda näitab m. s. vaim ja pyyded sagedail koosolekuil ja „maapäevil“, mida järgnevail aegadel Kauge-Karjala eri kohtes peeti, ja neilt saadetud petit-sioonid ning teadaanded Soome valitsusele ja välisriikide edustajaile.

Nii juba-talvel 1919 palusid aunuslased omakorda Soomelt abi enamlaste hävitustöö vastu. Aunuse ekspeditsioon, soome vabatahtlikkude jõudude korraldet märtsil 1919, oli selle palve järelduseks. Ekspeditsiooni jõud tungisid Salmi piirelt võidukalt aina Syvärini lõunas ja Petroskoi (Petrosavodski) lähedusse idas, kuid kui lubatud moonna ja varustust ei saadud, pidi ekspeditsioon kõvu lahinguid lyyes sygisel 1919 taganema. Juba moodustund Aunuse valitsus läks laiali ja alustet maa valitsuslik organisatsioon vangisteti. Ainult Repola ja Porajärvi kogukonnad jäid edasi Soome alla.

Aunuse retkest Tartu rahuni. Soome vabatahtlikkude salkade aidatud vabastumisyrütused jäid sõjaliselt mõjutuiks, kuid mitte rahvuslikult. Neil ja nende järeldusil on olnud otsustav tähendus Kauge - Karjala rahvusvaimu võimastumisele. Seda tunnistavad karjalaste enne Tartu rahulepingut aina suurenevad appellatsioonid Soome ja välisriikide poole kui ka nende riiklikud koosolekud. Mainitagu siin Viena-Karjala maapäevad Uhtual 21. III. — 1. IV. 1920. Edustet olid kõik Viena - Karjala kogukonnad. Otsus Venest lahtilöömiseks oli yksmeelne, kuigi see tuli teha sõjariistus punaväelaste ähvarduse all. Otsused saadeti eri märgukirjaga Vene valitsusele teadmiseks.

Seda tunnistavad samuti Karjala põgenikkude pyyded Soomes. Juba sygisel 1921 oli nende arv enam kui 2% Kauge-Karjala elanikest.

Sama teed on käind meeoleolu arenemine ka Kauge-Karjalasse jäänd hõimlaste paremiku keskel. Vene omavoli ja vägivald nende vastu, segadusist tingitud aina suurenev puudus ja häda on neidki ikka enam võõrutand Venemaast ja lähendand Soomega.

Tartu rahu ja Ida-Karjala autonoomia. 14. oktoobril 1920 kirjuteti alla Tartus Soome-Vene rahu. Selles deklareeris Soome m. s., et soostub tunnustama Kauge-Karjala Nõukogude Vene autonoomseks osaks. 1. jaanuaril 1921 ratifitseeriti rahuleping ja 15. veeb-

ruaril kutsus Soome lepingu järele tagasi oma sõjajõud Repola ja Porajärvi alalt, mis on Soome Karjala otsekoheseks idapoolseks jatkuks, umbes 20.000 km² suuruses. See maa-ala oli paar aastat olnud Soome valitsuse ja kaitse all.

Yhenduses rahunõupidamistega Vene volinikud Tartus kinnitasid, et Venemaa juba kevadel 1920 oli luband Kauge-Karjalale autonoomse asendi Vene riigi piirides ning määrand Soome kommunisti dr. Ed v. Gyllingi autonoomse ala kõrgeimaks valitsusmeheks. Et kõiki kahtlusi kõrvaldada, andis Vene volikond rahukonverentsi täiskogus 14. X. 1920 Kauge-Karjala autonoomia-kuulutuse sõnasõnaliselt protokollitavaks. See oli pääasjus järgmine:

„1. Arhangeli ja Aunuse kubermangu Karjala elanikel on rahvuslik enesemääramisõigus.

2. Nende elanikkude asustet Ida-Karjala moodustab sise-misis asjus autonoomse ala, mis föderatsiooni-põhimõtte alusel kuulub Vene riiki.

3. Sellesse alasse puutuvad asjad otsustab rahvaedustus-asutus, mille kohalikud elanikud on valind ja millel on maksustus-õigus maa-ala tarvete jaoks, õigus anda määrusi, mis puutuvad kohalikesse tarvetesse ning korraldada sisesse valitsemisse puutuvaid asju.

4. Kohalik rahvakeel on valitsuse, säädusandluse ja rahva-hariduse keeleks.

5. Ida-Karjala autonoomsel alal on õigus korraldada oma majanduslik elu oma kohalikkude tarvete järele ja kokkukõlas Vabariigi üldise majanduskorraldusega.

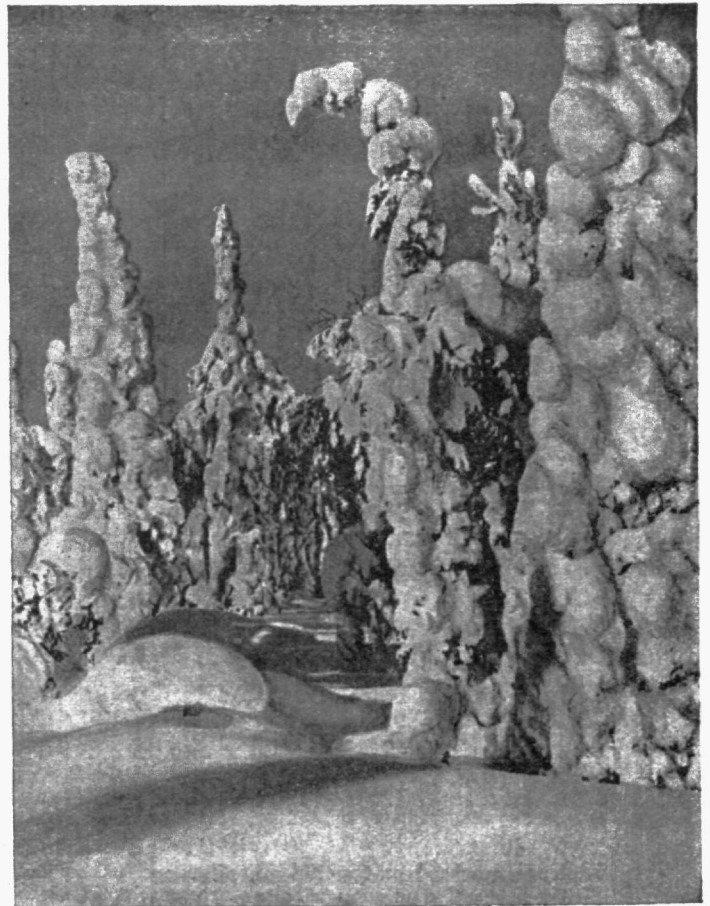
6. Yhenduses Vene Vabariigi sõjalise kaitse üldise ymberkorraldamisega säetakse sisse Ida-Karjala autonoomsel alal miilitsa-instituut, mis tähendab alalise sõjaväe kaotamist ja kohaliku kaitse tarvis rahvamiilitsa paigutamist selle asemele.“

Päale selle tehti Vene saatkonna nimel protokoll-i järgmine lisandus:

„Vene ja Soome vahel tehtud rahulepingus sisalduva amnestia-artikli järele saavad Peterburi kubermangu Soome, samuti kui Aunuse ja Arhangeli kubermangu Karjala elanikud, kes on põgenend oma kodupaigalt, täieliku riikliku amnestia ning õiguse tagasi minna oma kodupaika.

Sel põhjusel annab nõukogude valitsus neile tagasi samad majanduslikud õigused, mis on Vene kodanikel yldiste sääduste ja määruste järele, ning on valmis tegema tarvilikke korraldusi nende kodupaika tagasitulevate põgenikkude saatuse kergendamiseks, kelle majapidamine on saand võimatuks ehituste ja muu oman-duse hävimise ja seemnevilja puudumise tõttu.“

Repola ja Porajärvi jaoks, milledest esimene kogukond oli olnud yle kahe, järgmine yle yhe aasta Soome valitsuse all, võeti

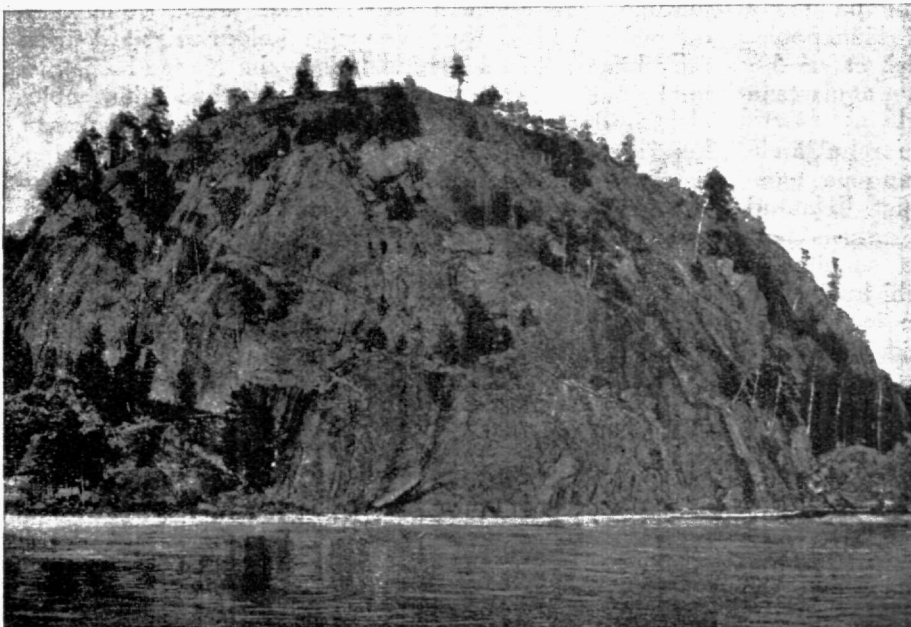
Soome mets talvehtes

rahulepingusse eri-artiklid 10. ja 11. Neis artiklis kinnitetakse kogukondade liitumine Karjala autonoomsesse alasse sääl valitsevate korralduste alla, lisades eriti nende kogukondade Soome alla kuulunuse põhjusel tarviliseks peetud korraldusi, puudutades avaliku korra kysimust, kodaniku õigust, opteerimisvabadust ning tehtud ostu-myygilepingute maksvuse kindlustamist.

Erilises lisanduses kindlustab Vene volikond Soome vastava kohustumuse tingimuse, et Venemaa lubab oma piirile mitte paigutada sõjajõude yle piirivalveks tarviliku meeskonna.

„Rahvaedustus“ on juba mõned korrad kokku tulnud. Esimene Kauge-Karjala edustuskogu avati Petroskois veebruaris 1921, teine sama aasta oktoobris. Kuid valimised toimeteti iseäralisel viisil. Valimisnimekirju polnud. Kõigil 18–50 aastastel oli valimisõigus. Rahvas tuleb kokku. Ylemuse määruse järele kommunistid esitavad kandidaate ja valimisi toimetetakse lahtisel hääletusel. Kohalikud päriselanikud vaikusid kartusest. Nii valiti peagu ainult kommuniste. Ja veel suuremaks kindluseks võisid kommunistlikud noorsoo, sõdurite ja muud liidud päale selle valida erilisi edustajaid, yhe iga 25 häälega, kuna taas „rahvas“ sai 500 häälega yhe valida. Kommunistid hääletasid siis õigupoolést 20-ne häälega ja kaks korda!

Yhiskarjala kommunistlik eduskund (parlament) — seda nimetust tarvitetakse ametlikult — on siis

Graniidist linnamägi Sulkaval

A. Gallén-Kallela: Kullervo sõttasõit

Kullervo omaksed on tapetud või põgenend paku kaugeisse laantesse, ta kodukoht on hävitat, ta ise on syndind ja kasvand oma sugu vaenlase orjuses. Kuid siis, viimaks, tõttab ta tasumisteele... (Kalevala, 35. runo)

edustusasutuse täielik karrikatuur. See edustab kohaliku rahva väikest vähemust ning mujalt-tulnud ametnikke ja sõjaväge. Oigus korraldada majanduslikku elu avaldub m. s. selles, et töövõimelised viiakse vägisi sunnitöödele, isegi Kauge-Karjala piiridest väljapoole. Rahvamiilitsa oigus kohalikkude tarvete jaoks seisab selles, et sõjaväeteenistuse-kohuselised noormehed viiakse Sise-Venemaale ja Karjala kylad on aegajalt yle ujutet baškiiri ratsaväega, hiina jalaväega jne. Oigus maalt välja rännata on selles, et Moskva erikäsu põhjal Kauge-Karjala võimukandjad takistavad nii palju kui võivad igat karjalast pääsemast yle piiri läänepoole. Amnestia paragrahvide järele käiakse niiviisi, et yle 5% elanikest on sunnitud olema ikka edasi pagulastena Soomes.

Kauge-Karjala hilisem saatus. Tartu rahu järele ootasid karjalased mõne aja lubatud autonoomia teostamist ja sellest loodetud oma olude paranemist. Eelantud kujutusest selgub, kui täielikult nad oma ootusis pettusid. Komissaride sunnivõõrandamised ja sunnimobilisatsioonid sundsid juba suvel 1921 noormehi hulkadena metsa paku minema. Hilissygisel tungis suurem sellaste metsasisside hulk kyladesse, et neid ryystajaist vabastada. Yritus õnnestus, eeskuju mõjus. Ikka laiemale levis see „Karjala tõusu“ nime all tuntud vabadusliikumine. Soomest tuli vabatahtlikke appi. Pea oli ka terve Viena-Karjala (pääle mereranna kihelkondade) ja Loode-Aunuse kihelkonnad yhistöös, ning venelaste jõud pillati laiali. Kuid aegamööda läks Nõukogude Venemaal korda koguda ja saata uusi rohkeid vägesid, ja jõudude ning iseäranis laskemoona lõppedes olid karjalased sunnitud taganema ja lõpuks

maha jätma oma maa. Sellega lõppes viimane karjalaste vabastusyritus. Kuid pagulasi tuli Soome yle piiri uputusena. Kevad-suvel 1922 oli Soomes olevate Karjala põgenikkude arv kasvand umb. 14.000-ni ja 8%-ni kõigist Kauge-Karjala elanikest.

Tuleviku väljavaateid. Viimase aastasaja vahetusel näis, nagu Kauge-Karjala oleks tardund uinakusse, kust enam ei või ärgata uude ellu. Soomes syndind elava rahvusliku arenemise eeskujui levitas siiski mõju, kuigi nõrka, ka idapoolle piiri. Mis oleks juhtund, kui Venemaa edasi oleks jäänd võimukaks, on raske öelda. Kuid Venemaa kokkuvarisedes ärkas rahvahinges ikka hõõgund hõimuvaim Kauge-Karjalaski uuel jõul leegitsema. Soome vabadusvõitlus mõjus elektrisädemena, mis tõmbas Kauge-Karjalagi kaasa, kuigi need vabastusyritused olid liig nõrgad ja katkelised, et jõuda loodetud pärale.

Nyyd on vaja teha Ida-Karjalas valgustamise tööd, teadmiste ja oskuste levitamise tööd, töötada väsimatult ja energiliselt. Karjalastel on vaja õppida ja end osavaks harjutada igal alal, ja seks pakub paljudele neist nende maapagu Soomes veel paremaid võimalusi kui kodus olekski olnud.

Samuti on vaja teha valgustustööd Soomes ja Euroopas. On vaja Ida-Karjalat tutvustada ja ikka rohkemaks teha nende read, kes tunnevad tema õiget olukorda ja valmis on kaasa mõjuma selle parandamiseks.

See tee, töö ja valgustuse tee, on pikalisem ja omal viisil raskemgi kui otsekohene sõjaline vabastus. Aga see loob igal juhtumusel põhja tuleviku Ida-Karjalale, ükskõik siis kas vabaduse päike tõuseb kuldheledana või veripunasena.

O. LUTS / TOOTSJI LOOD

Äripäev

Pildikesed Paunverest / „Kevade“, „Suve“ ja „Tootsi pulma“ järg

Kirjutand O. Luts / Illustreerind R. Kiivit

X

Jorh Aadniel on „sääl“ käind enne ja käib edaspidigi, nagu ütles. Tihti läheb pagarimajja — ja nüüd juba päris julgesti, ilma et enne hiiliks hääd- ja kurakätt, — vaatleb pruudi tööd, kiidab ja võtab oma lühikese palitu seljast, hakkab isegi tööle. N. n. naisterahva töös pole ta küll veel kuigi vilund, kuid traageldatud tükid laseb ta masinal kokku nagu vuriseb. Vahel koguni püüab töötada kudumismasinal, õmbleja noorema õe Maali õpetusel ja äratusel. Tema terav vaim ja sitked sõrmed varsti saavad jagu igast asjast. Enne kurvameelsusse kalduv Juuli öitseb nagu moon, otsekui oleks kahvatuile palgeile laenand puna oma punaselt kübaralt. Ja pääsi: see raskem moment nende armastusajaloos on mööda — Jorhi vanemad teavad juba, et nende vahekord on nii ja nii kaugel. Praegune vaikse viha ehk jõllitsemise ajajärk poja ja vanemate vahel läheb loodetavasti varsti mööda ning siis astuvad Kiire ja Vispeli omad sõbralikku läbikäimisse. Lume sulades kindlasti sulab ka vaen rätsepa ja pagarimaja vahel.

Videvikul tehakse tööle vaheaeg, kõnnitakse üheskoos tükk maad linnast välja, s. o. mitte Paunvere, vaid Kiusna poole, tõugeldakse, tehakse lumesõda, mängitakse kulli j. n. e. Ja kui siis külmast õhetavate paledega tullakse koju tagasi, siis on tee juba valmis ning istuvad lauda kolm rõõmsat inimest.

„Näe,“ ütleb siis peigmees Jorh, „kui me ikka nii oleksime viha kiskund ja vastastikku vaenu õhutand, kas oleks meil nüüd seda mõnusat koosviibimist! Kunagi ei tohi hukka mõista oma kaasinimesi, sest me ei või aimatagi, kus peitub meie õnn. Võib olla, saab just sellest arvatavast vaenlasest meie kõige parem sõber.“

„See on õigus, Jorh, mis sa ütled,“ noogutab Juuli hääskiivalt. „Kui me sel õhtul poleks —“

„Ah, mis sa n'd sellest õhtust hakkad kõnelema!“ hüüab Maali vahele. „Kõneleme tänasest õhtust. Kõneleme... Ah jah, kas see ikka tõesti õigus on, et see Ülesoo peremees oma naisega lahku on läind?“

„Noh,“ imestab Kiir, „mis sääl s' veel peaks puuduma! Lahus, lahus! Üks elab Ülesool, teine

Rajal... läbikäimist pole mingisugust — mis te's veel soovite? Teele asjarki juba Ülesoolt ära viidud Lõpp, lõpp.“

„Aga vast lepivad ära? Põrnitsevad natuke ja lepivad ära?“

„Jah — kost? Mis nad lepivad. Hää on üks, teine veel parem. Pole Tootsist meest ega Teelest naist. Kas ma teile küllalt pole kõnelend, missugused nad on. Küll on mul hää meel, et mina —“

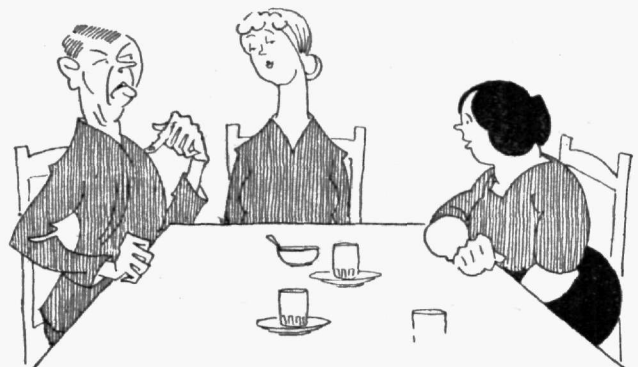
„Jumal küll!“ ohkab Jaamaülema Abi. „Kui ruttu siiski! Vaevalt said pulmad peetud — juba lahus.“

„Jah, noh,“ kehitab Kiir õlgu, „see ju oli ette arvata. Ma ütlesin ju kohe, et —“

„Päris hirm hakkab, kui mõtle,“ jätkab õmbleja. „Ütleme, näiteks, kui meiegi paari lähme ja kah niisamuti...“

„Kas sul häbi ei ole, Juuli, mõtelda niisuguseid asju!“ hüüab noor rätseppmeister meeleepahaga. „Kui n e m a d lahku läksid, mispärasst peame siis meie sedasama tegema?“ Ja endale vastu rinda koputades: „Siin on mees, kes... Ole selle pääle julge! See pole eile sündind, ja tuult pole tal ka pääs nagu Tootsil. Teiseks pole sinagi mõni hellitatud pirts, kellel kõiksugused tujud kotiga seljas. Pea seda meeles, võta arvesse ja ära riku meie rõõmsat tuju.“

„Õigus, isand Kiir!“ hüüab nüüd Maali omakorda. „See oli hästi öeldud. Kloppige tast välja kõik niisugused hirmud ja ahastused, muidu jälle hakkab norutama ja pean mina temaga kimbus olema.“

„Siin on mees, kes... Ole selle pääle julge!“

Andke talle kohe üks mehine musu ja... Ja kui see ei aita, siis..."

"Mis siis?" küsib peigmees uudishimulikult.

"— siis veel üks. Senikaua musutage kuni aitab. Kui mina ehk eksitan, siis võin teise tuppa minna."

"Kost ma toda tiia, kas tuu, keä ma valise, mulle tule..."

nüüt jällegine kaema, mis te siin tiite." Jah silmates Jorh Aadnieli: "Kae, tuu kringli istuse vist tost ödangust saati ikka siin, ku ma viimati käise." Ning enne kui keegi vastata jõudnud: "Näh, ma tõie paar kombut kah kaasa."

Viimaste sõnadega viskab kolm määrdund paberis kompvekki lauale, nuuskab põrandale, äigab korra oma hülgevurrusid ja asetub toolile, kohisedes nagu kuri ilm.

"Noojah," jatkab, "lätsi siit müüdä, mõtli: läe õigu kae, mis na sääl tiiva, küsü, kas iki umbleva miule tolle antsuhti või ei umble."

"Armas aeg," vastab Maali, "teile öeldi juba minev kord, kui käisite, et ei umble."

"Mis ma s' tege? Egas ma ommedegi tolle kringli manu ei pea minema? Tuu aijes rõivä ullembidi ärä kui koi."

"Jah, tehke mis tahate, meie rikume teie rõivä veel ullembidi ärä — meie ei mõista teile ummelda."

Peigmees Kiir tõuseb ettevaatlikult teelaua juurest, nihutab enese, üht külge ees ajades, õeste töötuppa, kobab sääl pimedas natuke ringi ja tuleb leitud asjaga endisele kohale tagasi. Ja on sel hetkel üpris küsitav, kumb nohiseb rohkem, kas tema või see teine võõras; üks on igatahes kindel: Aaberkukk haiseb rohkem.

On kaunis pikk paus, Klodvig avab õhuakna ja võtab suurrätikku õlale. Jaamaülema Abi paneb käed rüppe, väristab õlgu.

"Tiiäte, preilnä," ütleb viimaks Aaberkukk, "ma nakka linakaupmihess."

"Noh, mis sääl s' on," arvab Maali, "see ju olla väga tulutoov äri, nagu räägitakse."

"Räägitass mis räägitass, küll mia tiia esigi, mis ma tii. Aga kaigä, ütši umm iki raskõ asju aije. Ma lää müüda maat linnu ostmä, aga kesto na mul koton vastu võtase? Tuut tõist puult ollesi tarviss."

"Ega neid tõisi puuligi ilmas vähe ole."

"Jah, kos na umm? Egat ommedegi ka ei või."

"Siis valige mõni hulgast välja."

"Tuu umm tõine luku. Tiiäte, mamsli või preilnä — ma juba valisigi vällä."

"Soo, no mis siis viga!"

Klodvig annab õele ja Kiirele silmadega märku: See jutt läheb ju päris huvitavaks — mis te veel

soovite! Ja Aaberkukele uuesti, otsekui julgustades: "Mis siis viga!"

"Jah, viga," nohiseb külaline, koppides oma hiiglasuurt piipu vastu tooljalga, "mille ta vika es ole. Kost ma toda tiia, kas tuu, keä ma valise, mulle tule."

"Küll ta tuleb."

"Kost ma toda tiia."

"No siis küsige talt ometi, küll siis saate tiida."

Aaberkukk täidab piibu uue laenguga, süütab põlema, laseb paar popsu vänget vingu õhku, vaatab korra altkulmu Kiire poole ja algab siis nii:

"Kaigõ... ma käise siin justku tolle antsuhti pärast vai nii. No aga mis ma tii tolle antsuhtiga — mul antsuhte külländ. Ma es tulõgi õkva antsuhti pärast. Ma..."

Kõneleja vaikib järsku, on vaid kuulda piibu vingumine. Siis Jorh Aadnielile üle öla:

"Kuule, sa kringli, mine õige ärä vällä, mine ärä kottu — ma tahtsin siin paar sõna rääki."

"Soo," ajab noor rätsepp enese sirgeks nagu oavars, "või kottu! Kes oli varem siin, kas mina või teie? Kottu! Õige mul kottu! Minge ise kottu!"

"No aga mis sa tollest asjast küllad," vastab Aaberkukk ootamata leplikult, "sa oled nur miis."

"Olen mis ma olen, aga siit ei lähe ma kuhugi."

"Noh, küllä siss." Ning jatkates endist juttu: "Nuuja, antsuht — tuu olli tühi lori. Ma tahtsi küsstä, kas te mulle ei tules tolless tõisess puules? Et siin kaits nuurt viksi neitsit..."

Tükk aega kestab toas hauavaikus, siis hakkab Maali laginal naerma.

"Kah-kaks viksi neitsit!" läkastab viimaks. "Kah-kah, aga ega te s' ometi kahte puult ei saa võtta, te peate ikka teadma, kummat te tahate."

"Mul ütškiik," sülgab Aaberkukk plirtsti põrandale.

Uus naerulagin. Isegi arglik Juuli julgeb naerata. Aga siis Jorh Aadniel Kiire hää, ja nii mehine kui vähegi võimalik:

"Kuulge, Aaberkukk või kes te olete, nüüd ütlen mina teile sedasama, mis teie minule ütlesite: Minge ärä kottu ja ärge tülitage meid kauemini."

"Soo," vaatab armuavaldaja üle öla rätsepa poole, "kes to ütteleja olli?"

"Mina."

"Kae, ku ma läkitä sulle üte."

"Ennekui sa mulle üte läkitad," võtab Kiir töötoast toodud pressraua seljatagast, "läkitan mina sulle kaits." Ja pressraua lauale pörutades:

"Selle asjaga olen ma õppind ümber käima — pea seda meeles! Kahju, et ta kuum ei ole, aga pole viga — see roog kõlbab sulle külmalki.

"Kas sa esi olet vai?"

"Esi, esi jah. Tee, et minema sad! Ja niipea, kui sa mulle veel ühe sõimusõna ütled, siis valan kohe."

"Kae, kos..."

"Nonoh? Niipea..."

"Kuule, sa kringli, mine õige ärä vällä"

Aaberkukk see kõige noorem puhub nagu vihane pull, kuid polegi nii kange mees nagu esialgu peaaegu kindel võis olla. Pelgab pressrauda. Aga et ikkagi midagi teha, siis puhub „kringlile“ üle laua kibedat suitsuvingu silma. Puh ja puh.

Jorh pilgutab silmi, väristab pääd ja aevastab. Ja parajasti kui ta aevastab ja ta silmad vett täis valguvad, sirutab tulevane linakaupmees oma koledad käed tema poole, valmis haarama. Juuli kiljatab ja surub käed silmidele: seda kohutavat pilti ei suuda kannatada tema arg veri. Klodvig seisab nagu soolasamm, kahvatand, suu natuke avatud.

Aga näe — veel viimsel hetkel toibub punapääd ja korraga taipab seisukorra tõsidust. Parajasti, kui Aaberkukke karvased käed, nagu Kiusna kase kohutavad oksad, tema pintsakaalusele lähenevad, taganeb ta ühe sammu, tõstab pressrauda ja „põletab“ sellega haaraja käerandme pihta.

„Ai, sa tõbras!“ tõmbab Aaberkukk käed ruttu tagasi ning taganeb omakorda. Ühtlasi kukub tema vägev piip kolinal laua alla. Nohin, kohin, ähkimine, puhkimine ja, võib olla, veel midagi pääle selle. Aga

tükil ajal ei lausu keegi sõna. Siis hakkab Aaberkukk oma piipu otsima, siblib pimedal põrandal ja küsib nagu hauast:

„No kuidas siis jässe, preilnä? Ega te mulle vist iki ei tule?“

„Ei,“ vastab Maali, kelle eluvaim on sama ruttu tagasi tulnud, kui oli ära läind.

„No malle sõss?“

„Me oleme veel liig nuured, las me kasvame.“

„Häh,“ tõuseb Aaberkukk jalule ja torkab piibu hambu, „no mis ma s' teiega enämb kauempidi plärä. Nuure — sõss nuure.“

Paneb kolbile värsket tuld, vajutab tubaka hästi kinni, tõmbab mõne popsu, heidab Kiire poole veel ühe lahke pilgu ja sõnalausumata kõigub uksest välja. Ja sulub ukse enese järel nii ettevaatlikult, et pörub kogu Paunvere küla.

„Soo,“ kriiskab Kiir võiduröömsalt, „nüüd ta sai kätte selle tõise puule! Aga ma talle andsin!“

„Jumal küll!“ hädaldab Jaamaülema Abi. „Mulle tikkus minestus pääle.“

Aga Klodvig on juba täiesti toibund.

„Mis sa nüüd enam hädatsed!“ ütleb. „Nüüd parem vaja vaadata, kas ta end siia kuhugi toanurga taha ära ei peitnud, et pärast Jorhile kallale tulla.“

Läheb välja, tuleb paari minuti pärast tagasi ja teatab:

„Ei ole midagi. Laseb jalga küla poole.“

(Järgneb)

Pääta

ratsanik

Mayne Read'i romaan

Järg

LVIII. Musu

Seb Stemp ei olnud onnist väga kaugel. Ta kuulis kohe Felimi signaali. Felim seisis ukse pääl ees ega lasknud neiu sisse. Veel vahvamini kui Felim kaitses koer Tara oma peremehe korteri puutumatus. Isidoora seisis ega teadnud, mis teha. Viimaks tuli Seb Stemp kiiresti sammudes puie tagant nähtavalle. Kohe sai kütt aru, mis siin on, ja hakkas Felimiga pahandama, selle asemel, et teda kiita.

„Ah sa lirimaa idiot! Kas mind siia tarvis oli kutsuda? Nägin arvata kolmekümne-naelalise kalkuni ja oleks ta maha lasknud, kui sa parajasti mind kutsusid. Nüüd oleme jälle ilma söömata!“

„Te ise käskisite ennast siis kutsuda, kui keegi peaks tulema, mr. Stemp!“

„Loll, kas ma naisterahvastest rääkisin?“

„Tõsi küll, aga see võõras istus ka meeste moodi hobuse seljas.“

„Kas see ei ole üks kõik, kuidas inimene sadulas istub? Kas sa millalgi Mehhiko naise ratsutamas ei ole näind? Nad kõik istuvad nõnda hobuse seljas. Tunnen seda daami. Olen teda enne näind. Mis ta tahab? Võib olla, ei mõistagi ta muud kui Mehhiko keelt, siis ei saa me otsa ega äärt kätte.“

„Ta räägib ka ingliskeelt, mr. Stemp.“

„Natukene,“ ütles võõras.

„Vabandage, senjoriita!“ ütles Seb Stemp kohmetanult. „See on hää, et ingliskeelt räägite. Jutustage, kuidas te siia juhtusite. Vist eksisite?“

„Ei, senjoor, ma ei ole eksind. Kui õieti arvan, siis elab siin don Mauritsio. Teda tahaksin näha.“

„Seda küll võite, aga kasu sellest kellelegi ei ole. Ta ei tunne teid ära.“

„Kas ta haige on?“

„Jah, sonib.“

„Pääta ratsaniku“ lugejatele

Vastu tulles paljude meie lugejate soovile oleme „Odamehes“ ilmuva Mayne Read'i romaani „Pääta ratsaniku“ varem ilmund osa eriraamatuna müügile lasknud. Seda enam, et minevaastaseid „Odamehe“ n-reid kõiki enam üksikult saada pole, loodame „Pääta ratsaniku“ esimese osa eraldi müügile lastes sellele põnevale ja hääle juhtumusromaanile rohket lugejakonda.

„Pääta ratsaniku“ I osa on saada kõigis ajakirja „Odamehe“ müügikohtades ja maksab 112 lhk. suurusena ainult 100 mk.

Soovi korral saadab „Odamehe“ talitus „Pääta ratsaniku“ esimese osa raamatust oma lugejaile 100 mk. eest järelmaksuga koju kätte.

„Odamehe“ talitus

„Lubage mind teda talitada, sir! Palun Jumala nimel! Olen ta hää sõber.“

„Miks peaksime seda teile keelma? Haigete talitamine on naisterahvaste asi. Ma ei ole neid sellest ajast põetand, kui oma vanamoori Mississippi kaldalle maha matsin. Noh, olge hää ja jääge siis haige juurde! Vaadake aga järele, et ta voodist maha ei karga ja sidemeid haavadelt ära ei kisu!“

„Teen kõik, kuidas käsete. Ütelge, kes haavas teda? Kas indiaanlased? Neid siin ligidal näha ei ole. Või oli tal kellegagi kaksikvõitlus?“

„Me teame sama palju, kui teiegi, senjoriita! Ära kriimustand on teda vist laanehundid; kus ja kuidas ta oma põlve ära pörutas, on teadmata. Me leidsime ta ojast niueteri vees just sel silmapilgul, kui jaaguar talle kallale kargamas oli. Tiigri lasksin maha, aga mr. Dsherald kaotas mõistuse ega võind meile midagi jutustada.“

„Loodan, et ta kardetavalt haavatud ei ole?“

„Ainult kriimustatud!... On natuke palavikku; nädala pärast on ta täiesti terve.“

„Tahan teda hoolega põetada.“

„Te olete hää... Aga...“

Stemp kogeles. Talle tuli meelde, et võõras, kes temaga kõneles, sama daam oli, kes Dsheraldille haiguse ajal hotelli korviga kooke ja viina saatis. Ta armastab vist Dsherald, see aga hüüab sonides teise nime. Missuguse meelega peab põetaja seda päält kuulama?

„Parem oleks teil, miss, täna koju sõita ja siis tagasi tulla, kui haige paranema hakkab. Täna ta teid ära ei tunne!“

„Ei tee viga, kui ei tunne. Ma katsun temale kasulik olla.“

„Noh, jääge siis, aga ärge haige sonimist tähele pange. Ta räägib ikka tapmisest, ühest naisterahvast ja hüüab teda.“

„Kuidas selle naisterahva nimi on?“

„See on vist ta õde.“

„Mr. Stemp, mister Dsheraldil ei ole...“ tahtis Felim vahele rääkida.

„Ära sega, kui sind ei küsita!“ tõreles Stemp. „Läheme parem kalkunitejahile.“

Felim kuulis sõna ja mõlemad mehed läksid metsa poole. Isidooora astus onni, kummardas Dsheraldil kohale ja vajutas palava musu haige kuumava otsa ja suu pääle. Siis hüppas neiu haige juurest eemalle, nagu

oleks skorpion teda nõeland. Isidooora kuulis sonija haige suust teise naisterahva nime. Oh kui palju tähendust on mõnes lühikeses sõnas! Mõnikord teeb lühike sõna „jah“ inimese eluks ajaks õnnelikuks ja tihti, oh liig tihti, on vali „ei“ kannatuse eelmänguks.

LIX. Teine rahutu hing

See oli Luise Pointdeksteri elus kõige tumedam päev, mil ta Miguel Diatsi silmusest vabastas. Enne seda vaevas ta hinge kartus venna ja armastatud inimese pärast. Nüüd tuli sellele piinale kadedusetunne juurde. Leitud kiri oli Dsheraldille, aga mitte Dsheraldil kirjutatud.

Dsherald oli Luise eest varjand enese ja Mehhiko neiu ligidast vahekorda, sest kuidas julges muidu see naisterahvas Morisile ta ilusaist silmist kirjutada? Harielikud sõbrad nõnda teineteisele ei kirjuta; see on kirgede keel. Kirjas kutsub naisterahvas meest kokkusaamisele; ta ei palu teda sinna, vaid nõuab juba. Luise luges kirja läbi, pigistas siis paberi peos kokku ja viskas minema. Luise arvas, et see määratud kokkusaamine ei võind esimene olla ja legendik künkjal pidi mõlemaile hästi tuttav olema.

Kadedus ja viha asusid mure ja valu asemelle. Teist korda kirja lugedes tuli neiu mõttelle, et Dsheraldil vahest enam koloonias ei olegi. See lootus hiilgas kui täheke pimedas taevas. Et oma arvamist proovida, käskis Luise Pointdekster hobuse sadulasse sääda ja sõitis samasse hotelli, kust Isidooora hiljuti Moris Dsheraldil järele küsis. Hotell oli peaaegu tühi, sest enamasti kõik olid laande läind komantshide jälgi otsima. Luisele tuli Oberdoffer vastu. See ei pannud daami ilmumist sugugi imeks, sest õde, kelle vend tapetud, pidi igalt poolt õnnetuma kohta teateid korjama, mis kuritööga kuidagi viisi ühenduses võisid olla. Oberdofferi vastus rõõmustas Luise — Dsherald oli ära sõitnud. Sakslane teatas aga küsijalle veel muud uudist, mis talle kui nõelaga südamesse torkas: enne teda tüki aja eest oli hotelli üks teine daam sõitnud ja ka Dsheraldil järele küsind. Luise ei magand terve õõ; hommikul otsustas ta Alamosse sõita. Kodu ei olnud kedagi, kes teda selles oleks takistand. Keegi ei oleks seda võindki: isegi isa keelust ei oleks neiu hoolind. Luise ei teadnud, mis teda Alamos ootab, aga kõige hirmsam tõde näitas talle parem, kui teadmatus.

Vara hommikul sõitis Luise kodunt otse läbi preeri Alamo poole. Tuttavad kohad tuletasid sõitjalle mineviku õnnelike tunde meelde, nõnda et ta mõnikord oma sõidu otstarbega unustas ja ainult sellest mõtles, kuidas armast inimest ähvardavast hädahust päästa. Alamosse oli umbes kakskümmend penikoormat. Selle maa sõitis Luise väre hobune kahe tunniga ära. Kui neiu Dsheraldil majakesse sisse astus, kustus ta viimane lootuse säde: sääl ees oli teine naisterahvas. Tuleja suust tungis valuhüüd. Nagu kaja sellele kostis teine karjatus. Nüüd oli kõik selge. Dsheraldil juures oli see naisterahvas, kes talle teatava kirja oli saatnud. Määratud kohal nägid nad teineteist. Luise ei läbend järele vaadata, misuguses seisukorras peremees ise oli. Tuleja nägi ainult seda naisterahvast, kes Morisile õrnu nimesid andis ja ta ilusaist silmadest kirjutas.

Isidooora ei kannatand sugugi vähem. Ta teadis, et Dsherald teist armastab. Seda kordas haige sonides liig sagedasti. Nüüd seisis see teine sääl lähel.

Neidude vaated juhtusid vastumisi. Nende rinnad tõusid ja vajusid. Kumbki pidas teist õnnelikuks, sest Luise et kuulnud haige suust kordagi seda nime, mis

Suurvesi Pärnus
Chr. Kuus'i villa 5 jala sügavuses vees

Läti ja Eesti üliõpilaskoorid

Läti üliõpilaskoor käis hiljuti Eestis — Tallinnas ja Tartus — kontsertreisil, mis oli vastukülaskäiguna meie üliõpilaskoori esinemisele läind kuul Riias. Üleval — Läti üliõpilaskoor, juh. Bobkovics'iga keskel. All — Eesti üliõpilaskoor, juh. J. Aavik'uga keskel (Pildid Läti pildilehest „Ilustrets Zurnals“)

teise hinge nagu tuliste künnetega kratsis. Mõlemad vaiksivad. See vaikimine avaldas vaenu mõlemate vahel. Seletused oleksid üleardused olnud. Nad mõistsid teineteist sõnadetagi. See tumm seisak kestis ainult mõned sekundid. Luise Pointdekster seisatas lävel, pööris ümber ja ruttas oma hobuse juurde. Moris Dsheraldi majas ei olnud tal enam midagi teha. Luise järele tõttas ka Isidoora toast välja. Temagi arvas, et Moris Dsheraldi onnis tema tarvis enam ruumi pole. Isidoora jõudis ennem sadulasse istuda. Kui tema teisest naisterahvast, kes oma mustangi seljas istus, mööda sõitis, juhtusid nende vaated veel kord vastamisi.

LX. Isidoora kättemaksmine

Isidoora hinges mässas tunnete torm, kui ta preriis sõitis. Tugevam teistest olj kättemaksmise tung. Isidoorat ärritas sinine taevast ja hiilgav päike, sest see looduse kontrast ta hingelisele seisukorrale oli nagu pilkeks kannatajale. Puude varjava võlvi all oli neil rahulisem

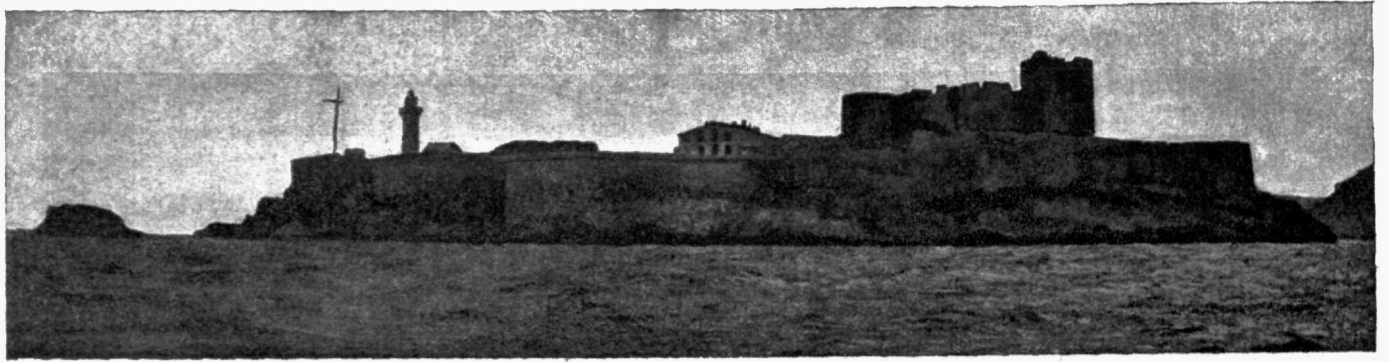
sõita. Ta silmade tumedas läikes oli midagi kohutavat.

„Miks ma oma vastast ei tapnud?“ rääkis Isidoora ise eneselle. — Missuguse armastusega sonis ta Luisest! Neile mõlemille tuleb kätte tasuda. Mitte nüüd, vaid hiljem. Dsherald peab teadma, kes kätte tasub.“

Vihaselt kihutas Isidoora hobust ega annud loomale mahti lõõtsutamiseks. Ta ei juhtind hobust; see joosis, kuhu ise arvas. Kui hobune norskama hakkas, ärkas neiu mõtteist ja nägi inimeste kavalkaadi eneselle liginevat. Kes need on? Indiaanlased? Ei, valged mehed. Nende riided ja hobuste riistad tunnistavad seda. Päikese põletatud nägude järele oli raske tulejaid punahnahkestest lahutada.

„Need on vist asunikud, kes komantshe jälgima on sõitnud. Räägitakse, et indiaanlased siia Tehhase nurka on ilmund.“

Isidoora ei tahtnud kavalkaadiga kokku saada, seepärast juhtis ta hobuse metsa, et nägematuks jääda. Hobune aga hirrus ja andis oma ratsaniku ära. Tulejate hobused hirrusid vastu. Isidoora oleks võind tund-

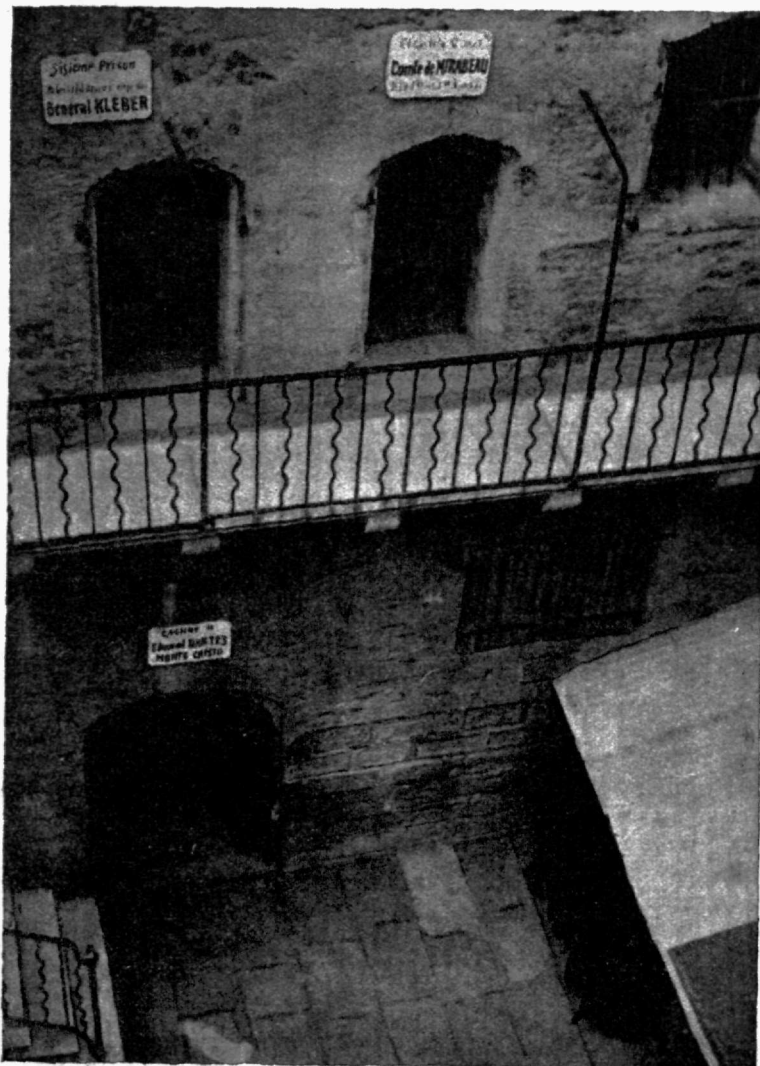

Château d'If

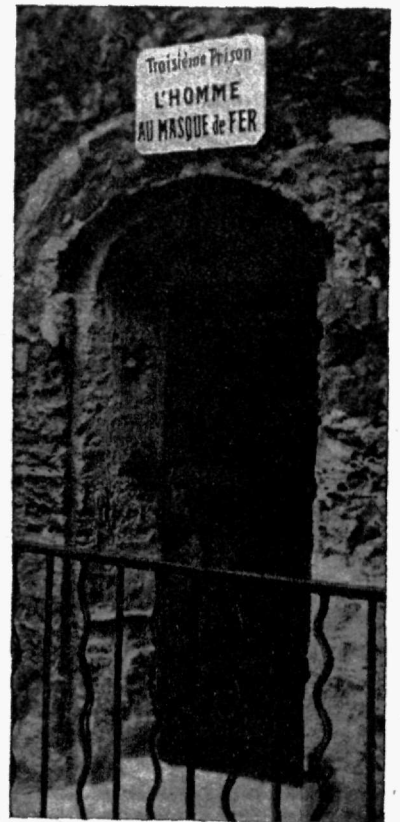
Väike kaljusaar Marseille lahes on tänapäev reisijatele lugupidatud sõidusiht. Kulub pool tunnikest, et väikesel aurikul lahest üle sõita. Mõnikord on saarel küll vähe poolehoidu. Sest ta on ühtlasi karantiinjaamaks laevadele, mida kahtlustatakse Hommikumaalt kaasa toodud haiguste levitamises.

Saare teeb huvitavaks vana loss, millega on seotud hulk

ajaloolisi mälestusi. Ta on ehitatud XVI aastasaja algul. Praegu on ta varemeis, mille neli alumist korda hästi alal hoidund. Pikemat aega oli loss absolutistliku Prantsusmaa riigivangimajaks. Veel praegugi näidatakse konge, milles vangid asund. Mirabeau vangistamine ei sündind igatahes riikliku kuritöö tagajärjel. See oli ta isa, kes ta sinna laskis viia, sest et ülearu elurumal poeg koledaid võlgu tegi, tütarlapsi võrgutas ja oli talt-sutatav ainult vabaduse röövimisega. Kuulsaks ja populaarseks sai aga If'i loss vana Aleksander Dumas' romaani „Krahv Monte Christo“ läbi, mille kangelane sääl vangis istus. Muinasjutulise kuulsuse omandas ta ometi „Masque de Fer'i“ (Raudne Mask), tolle salapärase isiku tõttu, kes enda vangipõlve veetis Pariisi Bastille'is ja If'i saarel. Kes oli „Raudne Mask“? XVII aastasajast saadik murravad prantslased selle üle pääd, nagu sakslased Kaspar Hauser'i üle. Alguses arvati, et vang, kes kunagi ei võind raudmaski kõrvale heita, olevat Louis XIV ja Lavallière poeg. Teised pidasid teda Päikesekuninga naturaalsaks, kolmandad arvasid ta olevat ilusa Beaufort'i hertsogi, n. n. „Kaubamajade kuninga“ poeg (sest et Pariisi turunaised teda jumaldasid). Lõpuks leidis igauks, kes mõistatuse juure asus, uue lahenduse, mis sellega lõppes, et järgmine uurija ta jälle ümber lükas. Kindel on ainult, et Château d'If'i külastajatel külmavärinad üle selja jooksevad, kui nad vahaküünlad käes hämarates kongides ringi käivad.

Sissekäik Edmond Dantes'i kongi (Vt. A. Dumas' „Monte Christo“)

Raudse maskiga mehe kong

matute eest põgeneda, need ei oleks ta hobuselle järele jõudnud; korruga otsustas ta teisiti ja sõitis kavalkaadile vastu.

„See salkkond on tapjat jälgimas. Kõige ees sõidab vist tapetu isa. Nüüd on juhused kättemaksmiseks. See on Jumala tahtmine!“

(Jürgneb)

Uuemad raamatud

Oskar Luts: Kirjamapp. Fõljetonid. R. Kivi'ti ilustused. „Noor-Eesti“ kirj. Tartus 1924. 116 lhk. Hind 125.— ja 155.—

Peab tähendama: meie kirjanikkude vaimulaadile pole kohane fõljeton. Ka fõljetonigi kirjutamine on omast kohast kunst ja nõuab seks loomupäraseid kalduvusi. Fõljetoni laad nõuab kergust, vaimurikkust, kiirt reageerimust tänapäeva sündmusile. Meie õnnetuseks on aga alati olla kohmakas, lohisev, puine, meil näib puuduvat see satiiriline muige, mida nõuab fõljetoni kui niisuguse laad. Seepärast on ka meil õige vähe häid ja õnnestand fõljetone, kuigi meil neid võrdlemisi palju on kirjutatud. Mõningad hääd fõljetonid on olnud ainult Aug. Gailtil ja Milli Mallikasel.

Ka Oskar Lutsul, kes viimasel ajal nii tihti tegutseb fõljetoni alal, on hiljuti ilmud vestete kogus „Kirjamapp“ mõni õnnestand fõljeton. Kõige kordalainum neist on kahtlemata „Liikumine ja liikumisabinõud“¹⁾. See vesteke on kirjutatud otse Mark Twain'liku kokkusurutuse ja hooga. Peaaegu samasugusegi mõnuga on loetavad ka ta teised selle kogukese vested, nagu: „Pliuhkam laulupeol“, „Võidulaenu pilet“, „Sürgasmäe omad Tartu näitusel“²⁾. Vähem huvitavad on aga „Kunstnik“ ja „Maskide tants“. Kokkuvõtteks võiks aga öelda kõige nende vestete kohta, et neis on tihti õnnestand anda mitmed hääd tüübid nii meie maa kui linna praegusaegseist tõusikutest. Luts jutustab nende veidraste elujuhtumustest pehmepärase, elutarga humooriga, tundub, et ta süda liig hää ja mõistus arusaaja, et mitte nende kõikide puhul kibedasse sappi või irooniasse kalduda. Ta teeb ainult natuke süütut nalja nende rumaluse ja põikpäisuse kulul. Lutsul on sünnipärane and omaaegseid inimesi koomilises valguses näidata. Kuid tal pole siiski püsivust või tahet neid lõpulikult terviklikkudeks, tüüpideks vormida, sest kõik ta „pliuhkamid“ tunduvad kui kusagilt väljakistutena, ta vested kui katkenditena pikematest töödest (näiteks „Pidu“). Need ei ela elu omaette, vaid kannavad juhuslikkuse tundemärke.

Pole paha, kui anderikkal kirjanikul ka oma pärisala kõrval on sarnane nagu esitab Lutsu käesolev „Kirjamapp“. Tihti pudeneb kirjanikul kirjutades pikemate tööde kallal laaste, mis teoksil oleva töö raamidesse ei sünni, kuid mis siiski pole hoopis kirjandusliku väärtuseta. Kahju ainult, et Luts ka omad varasemad „Kevade“ ained samale karikatuursele laadile üle kannab. Pike-mat tööd ei kesta siiski see karikatuurse käsitusega laad, tegelased kaotavad seetõttu inimliku usalduse ja tunduvad tehtutena, otsitutena. Liiatigi veel siis kui neid on esmalt harjutud hoopis teisest küljest nägema, nagu Kevade I-es ja II-ses. A. K.

Z. Topelius: Velskeri jutustused. Esimene jagu (kahe raamatus) Esimene lugu: Kuninga sõrmus. Teine lugu: Mõök ja ader. Kolmas lugu: Tuli ja vesi. Tõlkijad Ernst Raudsepp ja S. Holberg. Eesti Kirjand. Seltsi Koolikirjanduse toimkonna kirjastus Tartus 1923 ja 1924.

Kui meil algupärase kirjanduse ilmumine viimasel ajal õieti kokku on kuivand, ilmub meil seda enam nüüd tõlkekirjandust. Meid püütakse otse uputada igasuguste vääratumate ajalehe kõmuroomaanide, turukirjanduse alla. Ilmub nagu paisu tagant kõiksugu Tarzani „metsaminekuid“ ja „kojutulekuid“. Ent selle prahi kõrval ilmub ka tõlkeid häadest maailmakirjanduse teostest. Mõtlen siin Eesti Kirjanduse Seltsi „maailmakirjanduse“ ja „noorsoo jutukirjastiku“ seeriat. Aasta tagasi ilmus „noorsoo jutukirjastiku“ seerias „Velskeri jutustuste“ esimene lugu. Neil päevil ilmus ka ise-raamatuna 2-ne ja 3-mas lugu. Seega on Topeliuse „Velskeri jutustuste“ esimene jagu täielikult ilmud.

Nende jutustuste aine on võetud keskaegsest kolmekümneaastasest sõjast protestantismi ja katoliikluse vahel. Neid romantilisi juhtumisi, mis nõjavad ajaloolisele tagaplaanile, jutustab vana elatand velsker sõjamehepärase humooriga, sest ta oli ise osavõtnud soome väeosaga Gustav Adolphi sõjaretkest Saksamaale. Nende jutustuste laad langeb ühte meie varasema romantilise aja kirjanikkude, nagu Saali ja Bornhöhe töödega. Ka siin kirjeldatakse, nagu ülalnimetatud autorite töödeski, kangelaslikkust ja ausameelsust, jesuiitide kurjust, tigidust ja kavalust, armastust talupoja seisusest noormehe ja vürstitütre vahel, talupoegade viha oma rõhujate mõõgameeste rüütlite vastu, mässudest, palavaist tapelustist, kangelaste surmast ja hiilgavatest võitudest.

Kuigi Saali ja Bornhöhe tööd laadilt ja sisult umbes ühte langevad Topeliuse „Velskeri jutustustega“, on vahe siiski suur. Ja nimelt teoste kirjanduslikus kui ka ajaloolises väärtuses. Kui Saali ja Bornhöhe romantilistes jutustustes ajalooline tagapõhi ainult julgena fantaasiana tundub, siis nõjavad „Velskeri jutustused“

enam-vähem ilmsemale, tõelisemale ajaloolisele tagaplaanile. Muidugi ei puudu vist siingi fantaasia ja ajalooliste sündmuste moonutamine, kuid see esineb siiski vast mõõdukamal ja vähesemal määral, mida jutustustes autori poolt eessõnaski nimetatakse.

Kui Saali ja Bornhöhe töödes kangelased jäävad nagu mingisugusteks skeemideks, tööriistadeks, ilma lihata ja luuta, tunduvad „Velskeri jutustuste“ kangelased enam tööpärasematena, elavatena. Autor on olnud palju objektiivsem, kujutusvõimsam, haritum ja elutargem. Tihti ju piserdub küllalist humoori tegelaste kõnelusse ja olukorda kõige hädaohtlikumal silmapilgul. Tuletagem meele ainult episoodi, kus Bertel ja Larsson Würzburgi lossikeldris haavatutena vangis viibivad pärast Lützeni lahingut, kus langes kuningas Gustav Adolf.

Aga kuigi neis jutustustes käsitatud aeg ja sündmused, inimesed ja nende ilmavaade tundub juba vöörana meie praegusaja lugejale, kellel kirjandusliku teose kohta juba hoopis teistsugused nõudmised, on need jutustused ka nüüdki veel lõbuga ja põnevusega loetavad. Säält peegeldab meile ikkagi vastu tükike seekordset aega, inimesi, nende nõudeid, vaateid ja usukirge. Peegelduvad vastu selgesti ka tookordsed nõuded kirjanduse vastu, mida seirates tähele võime panna kirjanduse lakkamatut arenemisteed.

Kuigi need jutustused enam ei rahulda meie tänapäevse kirjandusliku publiku nõudeid, on nende lugemine siiski kasulik kasvatuslikus mõttes arenevale noorsoole. See teos on teetähis vastuvõtlikule noorele hingele, mis näitab rada paremuse, aususe ja mehisuse poole.

Seda enam täidavad need raamatud oma kasulikkude ülesannet, et nad on ilmud korrapärastes ja stiilkindlais tõlgetes. A. K.

Sigrid Backman: Ahvena neitsi. Autori loaga rootsi keelest tõlkind Meta Grünfeldt. Kirjastus A/S. „Varrak“ Tallinnas 1924.

Selle jutustuse aine on võetud tänapäevast. Ja nimelt kujutatakse revolutsiooni ja mässu mõtete puhkemist väikeses külakeses. Selle küla revolutsionärid, kes ikka ja ikka pühadusega internatsionaali laulavad, punaseid kaelasidemeid kannavad, näivad tüübilised olevat mitte ainult selle üksiku küla, vaid kogu maa kohta. See pole üksik ega eriline juhus, kus külas sulaste ja maaproletariaadi seas mäss lahti puhkeb, punane armee luuakse, vaid üks paljuist nähtusist. Kõik aga lõpeb õnnetult saksa okkupatsioonivägede maale-tulekuga, need raud ja sõjariistades tärisevad mehed puhastavad maa punaväelastest, nad seina ääre säädides ja maha lastes.

Kõik see kujutatud olukord tuleb ka meie lugejale imetuttav ette. Tulevad selgesti meele need punased päevad, mis meiega maal olid enne saksa okkupatsiooni tulekut. Näeme piltlikku kujutust omagi rahva sisemisest klassivõitlusest.

Nii metsikud ja armuheitmatad kui need päevad tol korral meile tundusidki, loorib neid juba küll mälestust harras kirm. Sest kõik mis möödub, minevikuks saab, muutub ainult nagu unenäoks, kaotab oma vaenu ja verisuse ning me võime selle pääle mõelda erapooletult.

Samasugune tunne on vist pesitsend ka „Ahvena neitsi“ autori hinges, kui ta seda kitsapiirilist teost on kirjutand. Ta näitab meile oma külarivolutsionäride tüüpe, punase kaelasidemega

R. Kivi'ti illust. O. Luts'u fõljetoni „Sürgasmäe omad Tartu näitusel“ juure kog. „Kirjamapp“

1) Ilmund „Odamehes“ nr. 5(9), 1923. Toim. täh.
2) Ilmund „Odamehes“ nr. 6(10), 1923. Toim. täh.

võitlejaid proletarisee idee eest kui läbi mingisuguse uduse loori. Need liiguvad selle loori taga kui hajuvad siluetid, kord selgemini esile tungides, kord meie silmapiirilt hoopis kadudes. Seda hardamini mõjuvad need traagilised, teadlikud inimkujud, et autori käsituslaadki on lüüriline, fragmentaarne ja valiv. Ta ei näita meile mitte kõike oma kangelaste tegudest ja hingeelust, vaid ainult teatuid, üksikuid jooni, neid segamata vastupoolsete, paheliste kalduvuste ja nähtustega. Ta püüab anda meile rea nõndanimetatud ideaalseid revolutsionääre.

Osaldi tuletab see käsituslaad meele F. E. Sillanpää „Vaga viletsust“. Käsitus on sama katkendlik, episoodiline, kuid tegelaste psükoloogia on siiski palju pinnapäälsem. Ka ei koosne siin jutustuse tegevustik nii truult üksiku isiku ümber, vaid siin vilksatab mööda palju tegelasi. Ja tundub kui oleks need ainult kõrvaltegelased, päätegelane aga näib hoopis puuduvat.

Kuid siiski, siin hoiab hoopis miski muu jutustuse püsti.

Ja see on autori poolt väljendatud meeleolu, kujutatud olukorra õhkkond, mida hingavad ja millest näivad koosnevad kõik ta tegelased. Nad sünnivad nagu iseenesest sest värisema panevast tuulepuhangust, mis punase viiruna üle küla käib.

Lugeses ei anna aga see teos lõplikkuse muljet. See tundub enim skitsina, kavandina kui küpsena teosena. Puudub täisverd proosale omane olev eepika. Ainult lõpus on seda pisut, kuna esimene pool raamatukesest liig juhuslikkude, sidumatute episoodide tõttu igavana ja kuivanagi tundub.

Ent kõige pääle vaatamata on see raamat siiski huvitav. Autor on siin ikkagi omapärase käsitusviisiga, võtetega meile oma aine ja ilmavaate edasi annud, olgu see nii kitsapiiriline ja pinnapäälne kui tahes. Revolutsioonilist liikumist on siin võetud hoopis iseküljest, on sellest välja kooritud ainult ideaalne ja lüüriline, salates selle igapäisus ja vastikud kõrvalnähtused. Sellega on autor otse romantik.

A. K.

Baltiriikide üliõpilaskondade II konverents Riias

28. ja 29. aprillil s. a. peeti Riias Läti üliõpilaskonna kutsel Soome, Eesti, Läti ja Leedu üliõpilaskondade vaheline II konverents (esimese kutsus aasta eest Tartu üliõpilaskond kokku). Selle, kui ka eelmise, konverentsi ülesandeks oli lähendada nim. riikide üliõpilaskondi ning koondada neid ühiseks tööks akadeemilisse ellu puutuvais asjus.

Sel konverentsil võeti vastu rida resolutsioone.

Üliõpilaskondade vahelise läbikäimise hõlbustuseks tuleb iga üliõpilaskonna juures asuval teadete bürool kõige laialatuslikumaid teateid anda, nagu reisi-programme kokkusaada, kulude eelarveid, reisi ehk stuudiumi võimaluste kohta kirjandust muretseda jne.

Otsustatakse üliõpilastele-õpereiastele raudteedel senise 50% asemel 75% hinnaalanduse saamiseks samme astuda. Üliõpilaste vahetus üksikute üliõpilaskondade vahel õpevaheagadel tuleb kõige laiemal ulatusel läbi viia. Ka otsustatakse kõiki ülikooli, üliõpilastesse ning õpekavasse, siis, ilmud ja ilmuvate õperaamatusse puutuvaid teateid regulaarselt kesk-büroo kaudu vahetada. Samuti tuleks kõik need teated ka üliõpilaste ajakirjades avaldada.

Märgukirjade kaudu tuleks ellu viia vastastikkune stipendiumite määramine osaliste riikide ülikoolide juu-

Eesti üliõpilaskonna delegatsioon

Pahemalt paremale: H. Kukke, A. Teever, V. Nano (üliõpilaskonna esimees), O. Loorits, Th. Laanes (keskbüroo esitaja), S. Aaslava ja V. Ernits

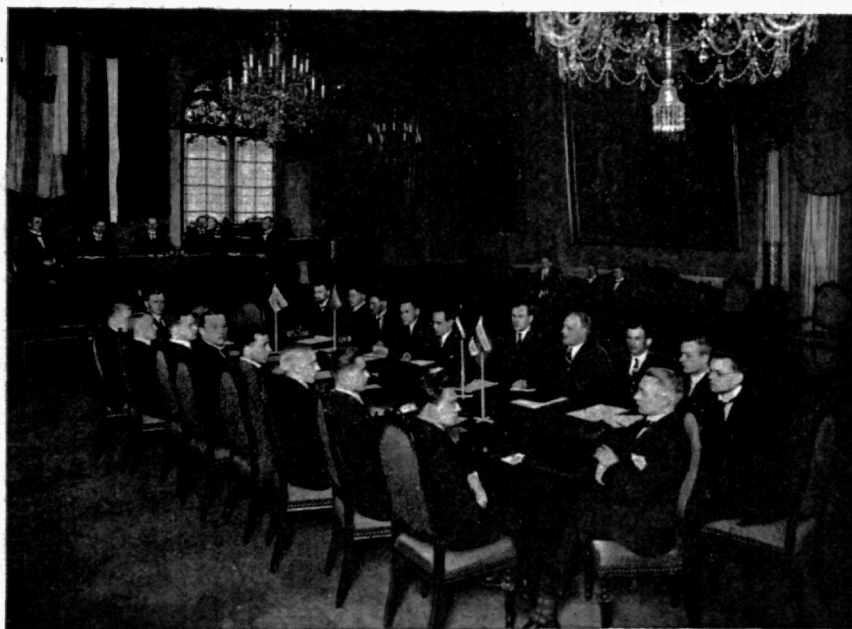
res. Ka tuleks soovi avaldada Eesti ja Soome ülikoolide juures Läti-Leedu instituudi ning Läti ja Leedu keelte ja kultuuri lektoraadi asutamise kohta; vastavalt nendele Läti ja Leedu ülikoolide juure Soome-Eesti instituut ja Soome ning Eesti keelte lektoraadid. Selle elluviimiseks tuleks pääle ülikooli ning valitsuse ringkondade ka seltskonna tegelastel kaasa aidata.

Spordi komisjon määras kindlaks üliõpilaskondade vaheliste olümpiaadide lähema kava, ning avaldas soovi asutada spordi keskorjandusorganisatsiooni, mille kaudu üliõpilased-sportlased lähemas kontaktis seisaksid. Ka tehtakse resolutsioonis ettepanek asutada ülikoolide juure füüsilise kultuurelu õppetool. (Järgmine olümpiaad oleks septembrikuul s. a. Riias.)

Karskusküsimuses otsustatakse luua üliõpilaskondade juure erikomisjonid, kes alkoholiküsimust uuriks ning karskusorganisatsioone üliõpilaskonnas ellu kutsuks. Ka peetakse tarviliseks üld- ja eriloengute korraldamist alkohololoogia üle ülikoolide juures.

Kõiki neid resolutsioone teostama on kohustatud nimet. riikides Üliõpilaskondade vaheline Keskbüroo, millesse iga riigi üliõpilaskonnast kaks liiget määratakse, kuna alaliseks asukohaks Tartu jääb.

Järgmine konverents otsustati 1925. a. I sem. Helsingis ära pidada.

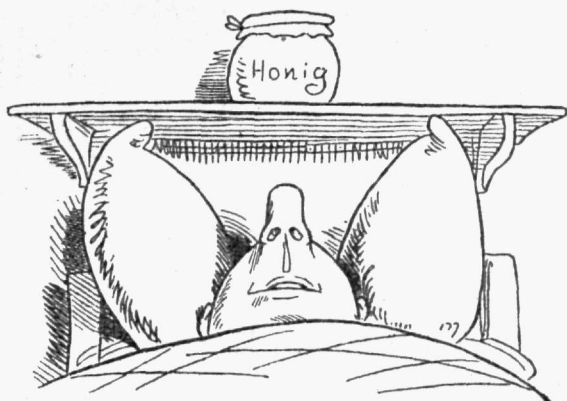

Juhatuselauas, pah. par.: abisekr. A. Tilmans (Läti), abijuh. V. Auer (Soome), juh. B. Einbergs (Läti), abijuh. J. Naujokas (Leedu) ja sekr. V. Nano (Eesti)

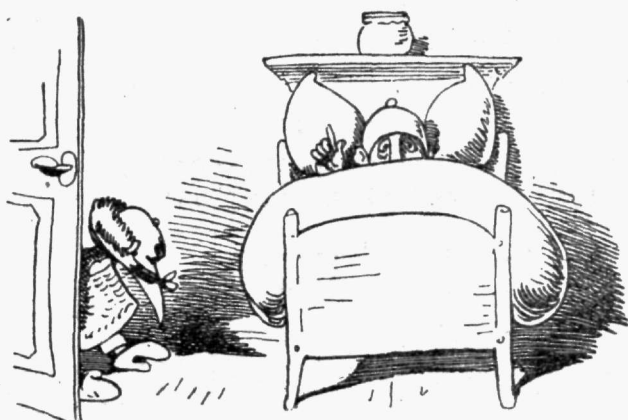
Vallatumad mesilased

Wilhelm Busch
Kaheksas päättikk

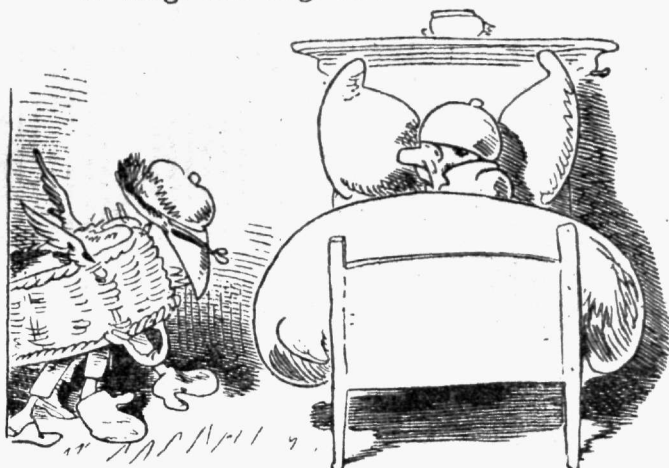
Peaks arvama, et selle järgi,
kui poiss on maitsnud kuiva, märga,
ta põlgust tunneb meegi vastu,
ei enam piirist üle astu! —
kuid võta näpust! — Poisinott
ju teab, kus Dralle mesipott,
see — teab ta — seisab laua pääl,
kus vana Dralle magab, säääl. —

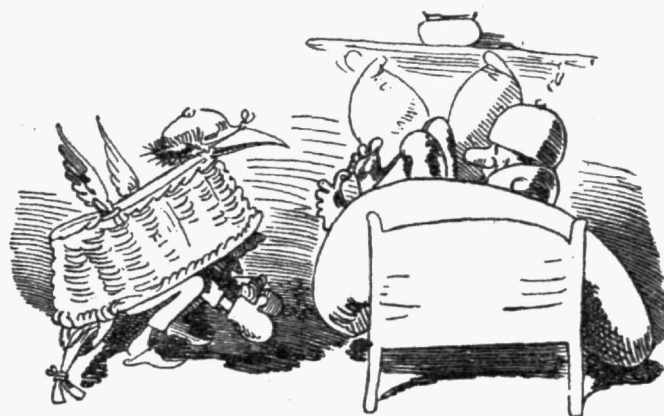
Kord juhtub nii, et magama
jäab Dralle raske unega,

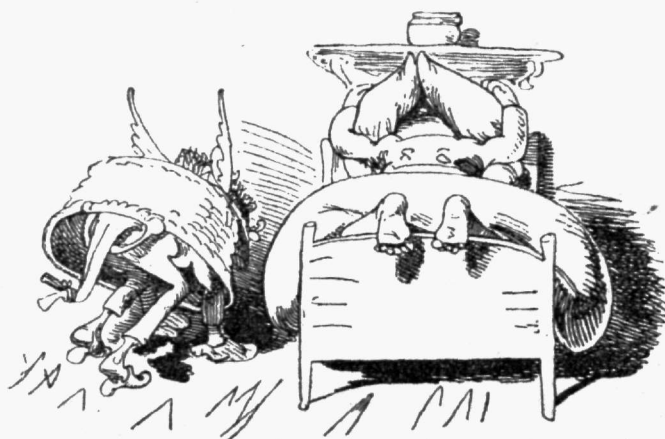
kuid äkki talle unes näib,
et keegi sala ringi käib. —

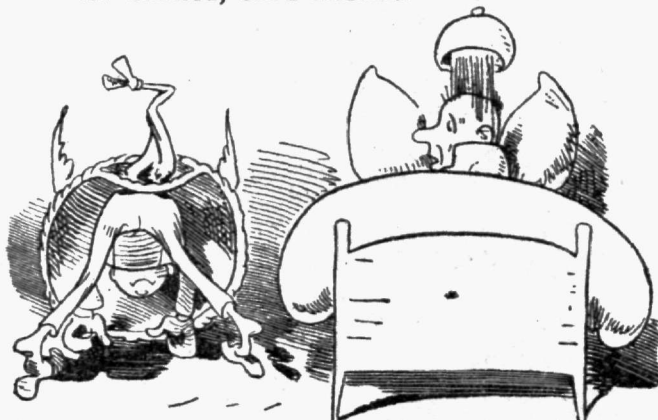
Hans Dralle vaatab hirmunult:
mis ligineb säält tontlikult??!!

See — lugeda võib tema silmist —
ei ole inimene küll vist!!

See neljajalgne, tiivuline,
tal küüned, saba imeline.

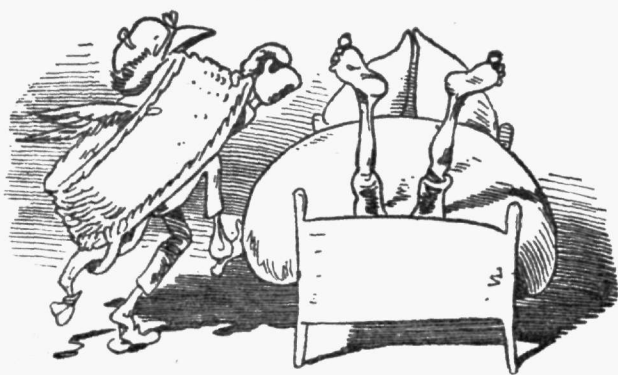

Juuks Drallel tõuseb silma nähes,
tuttmütsi üles tõstab ühes.

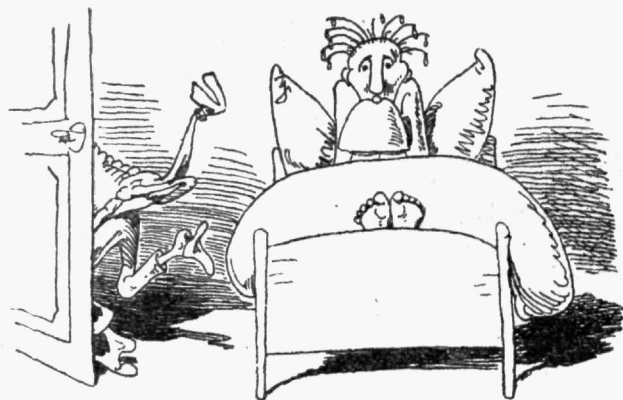
Wilhelm Busch'i

„Vallatumad mesilased“

algas „Odamehes“ nr. 2 (16) 1924. — Seni ilmud
nrd saada rmkpl. ja päätalitusest. Tellida võib
„Odameest“ igast nrst alates.

Ju tuleb tont — kes võiks küll keelda! —
et Dralle Hanssu ära neelda.

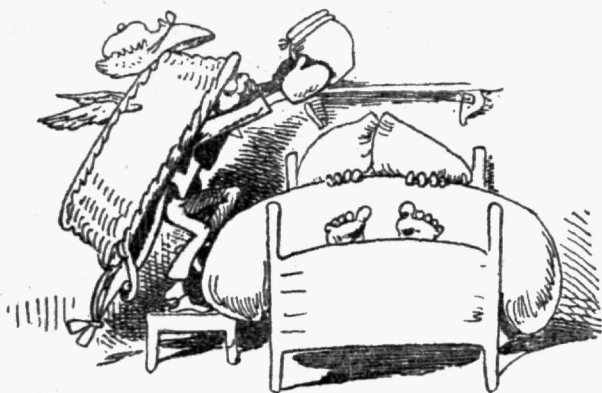
Tal igal juuksel higitilk;
tont aga kadund silmapilk.

Ja tondi häält ta kuulda laseb:
„Hans Dralle, kae, kus mesilased!“

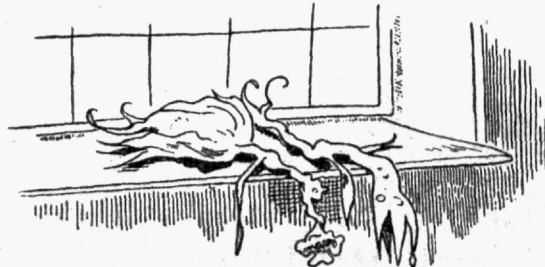

Pea kodus istub Eugeen ja
mett potist lakub himuga.

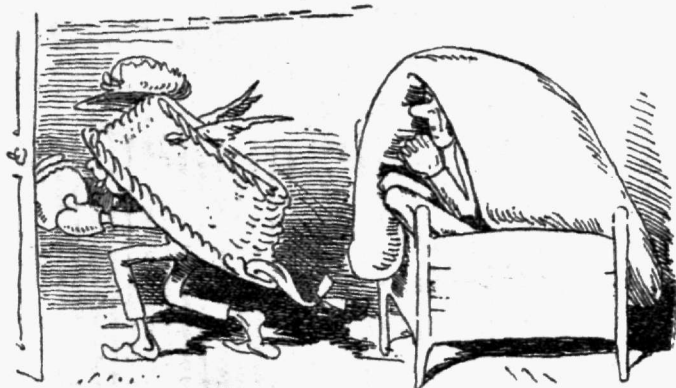

Ta tagumisil jalul tatsub,
ja kuulda on, kuis seinu kratsib.

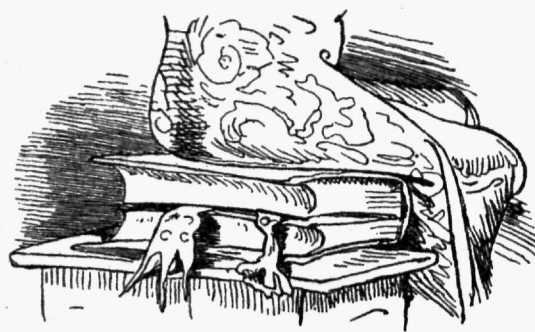
Üheksas päätikk
Need lilled, mis kord noppis neitsit,
mis härra Knörrje õnne peitsid,

nüüd aknalaual lamavad
ja närtsivad.

Ah, jumal tänatud! nüüd läeb,
Hans keeletu vaid seda näeb.

Kuid viimaks härra Knörrje tuleb,
nad lauluraamatusse suleb.

(Järgneb)

Tartu rinnalaste ja emade kodu

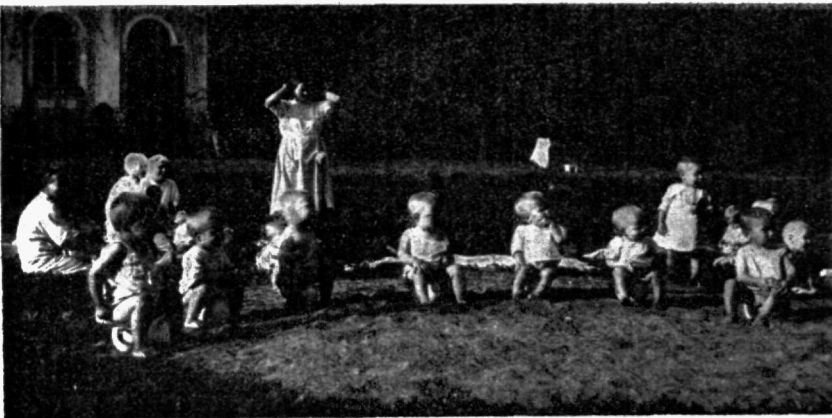

Dr. S. Raudsepp
Kodu juhataja

likult Lõuna - Eesti jaoks määratud, asutati 1921. aasta sügisel ning asub ajutiselt, kuni selleks otstarbeks maja ehitamiseni Tartu linna lähemasse ümbrusse, Mäksa vallas Emajõe kaldal olevas Kaagvere mõisa end. herrastemajas, 14 kilomeetrit Tartust Peipsi poole.

Maja ümbritseb kena mõisa park. Lõunapoolsel küljel on avar rohuga kaetud plats, varjatud ümberringi kasvavate puudega suurte tuulte eest. See on suvine laste mängu- ja jalutuskoht. Suuremate laste jaoks on siin korraldatud liiva kastid, vähemad lamavad selleks väljakantud voodites ehk palaval ajal otse rohu päälle laotatud vaipadel.

Kuiv liivane maapind ja suure männimetsa lähedus teevad suvekuudel asukoha laste tervisele kõigiti soodsaks.

Lapsed aias. Hää ilm ja hää meeleolu

Kodusse hoolealuste vastuvõtmine sünnib 5 liikmelise hoolekogu otsusel, kellele esitavad vastavad omavalitsuste hoolekande osakonnad andmed kodu hooltvajatavate vanaduse, perekonna seisuga ja varandusliku seisukorra kohta, kui ka arsti tunnistuse, et kodusse tahtja laps ega ema külgehakkavaid haigusi ei põe. Sama hoolekogu ülesandeks on ka kõigiti kodu korra ja hää käekäigu eest hoolitseda.

Rinnalaste hooldamine on teatavasti meil Eestis koondatud keskvalitsuse, nimelt tööhoolekandeministeeriumi alla, kuna pääle 3 aastaste laste eest hoolitsevad omavalitsuslised asutused.

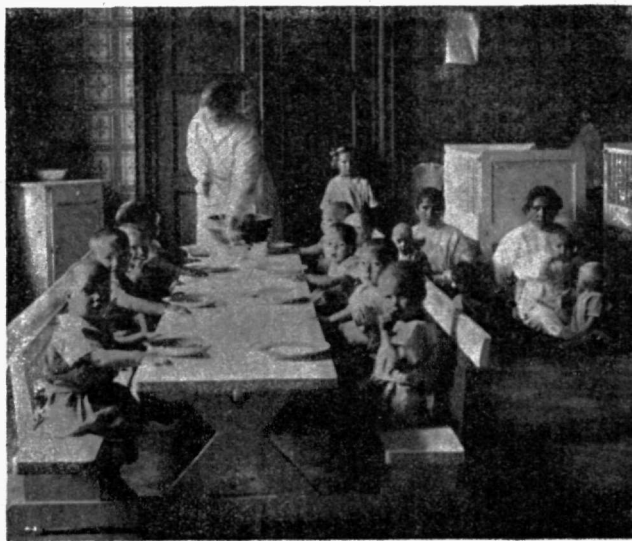
Senini on ülemalnimetatud ministeeriumi poolt asutatud ja peetakse tema krediitidest üleval 3 rinnalaste ja emade kodu, Tallinnas, Kuresaares ja Tartus.

Käesoleva-aasta algul avati sarnane kodu ka Narvas.

Tartu rinnalaste ja emade kodu, mis pääsja-

Tartu rinnalaste ja emade kodu hoone Kaagveres

Suuremad lapsed ühises söögilauas

Lapsi võetakse kodusse vastu esimesest elupäevast kuni 2 aasta vanuseni, kus nad hoolealustena võivad viibida 3 aastaseks saamiseni. Rinnalastega võetakse vastu ühes ka emad, kes siin oma kui ka teisi lapsi rinnaga toidavad, laste eest hoolitsevad ja muid tarvilisi kodu töid teevad.

Lapsed võõrutatakse rinnast 6 kuuseks saades, ja ema lahku kodust, kui mitte kodu arst tingimata tarviliseks ei pea lapse tervisele vältavamalt rinnapiimaga toitmist.

Vastu võetakse pääle leitud, vanemateta ja kehvade vanemate laste ka jõukamate vanemate lapsi, kui nende perekonnas kasvatamine mõnel muul põhjusel raske. Sarnasel juhusel võetakse lapse „kodus“ oleku aja eest maksu, mille suuruse igakord hoolekogu kindlaks määrab. Muidu peetakse kõik hoolealused riigi kulul üleval. Eesõigus kodusse paigutusel on kehvadel.

Lapsi kodust ära võtta võivad vanemad ja sääduslikud hooldajad takistamata igal ajal.

Vanemateta ja teisi lapsi vanemate nõusolekul antakse korralikesse perekondesse soovikorral kasulasteks adopteerimise õigusega, mille juures kodu arsti poolt antakse täpsed teated lapse tervisliku seisukorra kohta kui ka olevad andmed pärivusest.

Need lapsed, keda kasulapseks pole võetud ja kelle vanemad ei suuda neid ise kasvatada, saadetakse 3 aastaseks nende päritolu järele omavalitsus- asutuste hooldusele.

Ruumi on kodus 50 lapsele ja 20 emale.

Kodu juhatajaks on arst, kes sääl alaliselt elab.

Emade ja lapsehooldajate otsekohest järelvalvust ja nõuannet laste eest hoolitsemisel arsti poolt antud juhtnööride järele toimib 3 halastaja-õde.

Suurematele lastele mängude korraldajaks ja nende vaimlise elu arendajaks on ametis vastava haridusega kasvataja-lasteaednik. Pääle selle töötab kodu tarviline majanduslik personaal.

Piima saab kodu vastava tasu eest Tartu linna käes rendil olevast Kaagvere mõisast. Hoolealuste värske aia- ja keeduviljaga varustamiseks on renditud endine mõisa puu- ja juurevilja aed. Ka on kodul oma sigadekasvatust.

Et tung kodusse suur ning ruumid kaugeltki kõiki hooltvajatavaid lapsi mahutada ei suuda, hakatakse ligemas tulevikus terveid lapsi ka korralikesse perekondesse tasu eest kasvatada andma, mis juures need lapsed kodu valve alla edasi jäävad. Valvet toimivad selleks valitud hooldajate kaudu.

Eesti filmitööstus

Filmitööstuseks peetakse tegevust filmi valmistamisest kuni filmipildi näitamiseni kinoekraanil.

Ligemas ehk kaugemas ühenduses sellega on aga suur hulk harusid kunsti, kirjanduse, keemia, optika, mehaanika ja teistel aladel. Kinoteatreid loetakse meil Eestis üle poole saja ja kapitaal, mis neisse paigutatud ja mis siin liigub, on õige suur. Ameerikas on filmitööstus kolmas tööstus riigis, sellesse paigutatud kapitaal ulatab poolteise miljardi dollarini, ja kinos käib sääl iga päev kümme miljoni inimest.

Uuem ja meie oludes tähtsam kuid ka raskem kui filmi näitamine, on filmpiltide valmistamine, mis aga iseseisvale riigile ja rahvale paratamata tarviline.

Eesti filmitööstusel on juba oma ajalugu, mille algus ühte langeb vene filmitööstuse algusega 1913/15.

Pathé ja Gaumont suurmaalide korrespondendid tegid küll juba varem siin juhuslikke ülesvõtteid ja üks Riia ettevõtte filmis „Estonia“ näitlejate osavõttel naljapildi, hiljem vabadussõja ajal tegid daanlased sõjast filmitõtteid, peamiselt daani ja vene sõjaväe osadest Eestis, mis „Estofilmi“ nime all ekraanile lasti. Kuid kõik need filmid töötati valmis väljaspool Eestit, siin tehti ainult ülesvõtted.

Esimeseks Eesti filmiks tuleb lugeda Tartu fotograafi J. Pääsuke se kinopilti „Karujaht“, mis Tartus valmis töötati ilma sellekohaste erisissesäädeteta. Edasi peab nimetama vennad Märskade ettevõtet, mis 1918. a. sünnimusi hakkas filmima ja pildid siin valmis töötas. Viimastega ühinesid varsti Tallinna suurema fotograafia-äri omanikud vennad Parikas'ed ja asutasid 1919. aastal filmitööstuse ühingu „Estonia Film“, et tõsta kinoasjandust Eestis ja õiglaselt tutvustada Eestit ja sünnimusi nii kodu- kui väljamaal.

Päälle „Estonia Filmi“ on veel mitme ettevõtte asutamisest sel alal kõneldud, nagu „Osilia Film“ Tallinnas, „Regina Film“ Tartus, kuid siiski seni ainukeseks, mis püsima jäänd, ja millest tõsiselt võib juttu teha, on osaühisus „Estonia Film“.

O.-ü. „Estonia Film“ algas laiemat tegevust aastal 1920. Ettevõtte oli täiesti uus ja kogemused sel alal puudusid, mille tõttu tuli kõigega otsast päälle alata ja palju loomulikke kui ka väljast poolt tehtud takistusi ära võita. „Estonia Filmi“ teeneks jääb esimese korraliku filmlaboratooriumi asutamine Eestis, mis nii negatiivsed kui positiivsed filmpildid täiesti valmis töötab. Päälle selle on sissesäädetud kopeerimise ruumid, on omandatud hulk ülesvõtte, kopeerimise, päälkirjade valmistamise ja muid aparate ju suudab päevas valmis töötada ligi paartuhat meetrit filmpilte.

Et tegevust algusest päälle õiges sihis juhiti ja ettevõtet Eesti arusaaja publiku poolt väga soojalt toetati, siis jõuti juba lühikese tegevuse järele asutamise raskustest üle, nii et juhatus praegu julgesti ja hääde lootustega tulevikku võib vaadata.

Alguses kavatseti jääda puhtfilmitööstuse juure. Filmiti paarkümmend numbrit Eesti maastikke ja sünni-

musi ning pakuti neid esimeses jones kohalikkudele kinoomanikkudele. Kuid siin ilmusid raskused, mida ei oldud ette nähtud: kohalikud võõrast rahvusest kinopidajad (kõik suuremad kinod olid võõraste käes) ei tunnud huvi Eesti maastikkude ja sündmuste vastu, küll töid nad vahete vahel samasisulisi filme Lätist ja mujalt.

Nüüd tuli paratamata mõtlema hakata oma filmiteatri soetamise päle. Tal. E. Põllum. seltsi juhatus poolt vastutulekut leides, üüriti näituse vana pühaone, ehitati põhjalikult ümber ja avati sääl 1922. a. nägus, moodsa sissesäädega esimene suurem Eesti filmiteater „Rekord“ Tallinnas, mis nüüd juba üle kahe aasta hääduga töötand. Ja 1923 avati Väike-Pärnu maanteel teine oma kino „Kungla“.

Saadess oma kinoteatri ja võites Eesti publiku

poolehoiu, võidi uuesti filmitööstuse juure asuda. Nüüd järgnes üks „Päälinna ilu“ teisele, edasi kenamad maastikud, sündmused, näitused, tööstusettevõtted jne. Praegu on „Estonia Filmi“ tegevus nii hästi korraldatud, et sündmuste filmid juba ülesvõtte-päeva õhtul ekraanile võivad minna. Kõige paremat tunnistust töösuutvusest andis Helsingi mälestussamba avamise film. Samba avamine oli pühapäeva lõunal, Tallinna jõuti tagasi alles esmaspäeva õösel ja juba teisipäeva õhtupoolikul võis Tallinna publik „Rekordis“ vaadata kõiki mälestussamba avamise üksikasju eeskujulikult puhtas filmis.

Tuleb silmas pidada, et „Estonia Film“ ei vaata kino kui otstarbe päle, nagu harilikud kinoomanikud, vaid „Estonia Filmi“ on kino ainult abinõuks Eesti filmitööstuse edendamisel ja arendamisel. Ka ei püüta kõrgeid dividende jagada, vaid võimalust mööda täiendada sissesäädeid ja ehitusi, koguda ja kasvatada kohaseid tegelasi ja luua täiesti solliidi ja ajakõrgusel seisvat ettevõtet.

Seni on „Estonia Film“ valmistand meie kodumaast ja sündmustest üle neljakümne filmi ja ka väiksemate filminäidenditega katseid teind, mis tehniliselt täiesti rahuldavad. Neist filmidest on korda läind kaunis suurt kogu müüa Ameerikasse, ja väiksemaid saadetusi ka teistesse maadesse läkitada. Uudisena Eestis on korraldatud esimesed iluduse ja naeru võistlused. Praegu töötatakse suurema Eesti informatsiooni filmi kallal, mida teostatakse kokkuleppel välis-, haridus- ja kaubandus-tööstusministeeriumidega, säetakse kokku pikemat filmi meie suvituskohtadest, tehakse täiendusvõtteid Eesti tööstusfilmi tarvis ja tehakse ettevalmistusi draamade ja naljapiltide filmimiseks.

Osaühisuse põhikapitaal kõrgendati hiljuti 5 miljoni marga päle. Juhatuses töötavad praegu esimehena Peter Parikas, liigetena J. Lintrop ja R. Leht mets. Asjaajajaks direktoriks on O. J. Villandi.

Ühe sõnaga, töö on täies hoos, võib ainult edu soovida suuremale Eesti filmitööstuse ettevõttele edaspidiseks tegevuseks ja arusaajale Eesti publikule südame päle panna käia Eesti kinodes ja nõuda Eesti filme.

Peter Parikas
O.Ü. „Estonia Film“ juhatuses esimees

Kinofilm, ta saavutused ja sihid

I. Käsikiri

Filmi eriline iseloom ja sisu

Gas kunstias peab valitsema kooskõla aine ja vormi vahel. See nõue on eriti filmkäsikirja kohta maksev, sest siin esitatakse aine etendusele sõnatumma, tumma kunsti abil, mis väga raskendab loomulikkuse ja selguse saavutamist. Seepärast on filmikirjanikult nõuetav täielik arusaamine oma ülesande tehnilisist ja kunstilisist nõuetest, milliseid ta täpselt rahuldada peab suutma.

Sõnatus ja värvitus

Asudes antud aine valmiskompositsiooni filmimisele peab põhjalikult tundma kinoasjanduse iseäraldusi. Nagu ju ülalpool tähendatud, on tähtsaim neist iseäraldusist sõnatus: filmist ei levine ainustki heli päale demonstratsioon-aparaadi metallise klõbina, kuid sellegi sumbutab kinosaalet muusika. Et aga sõnastuse ja helide puudumine kinoetendusest arusaamist võimatuks ei teeks, peab ideede ja ilmuvuste loogiline järjestus ja kunstiline siduvus vaatajate mõtet soovitavas sihis juhtima. Vaatleja peab ekraanilt saadud muljed vaimus ise ümbertöötada suutma, heli imiteerivate aparateide päale ei või loota: revolvripaugud, laintekohin ja koorilaul näitelina taga mõjuks ainult negatiivselt, saades ülearuseks ja võõriti mõjuvaks, sest pildi üldkõkkukõlastuse tõttu peavad kõik need heliaktid vaataja ajju jõudma silma, mitte aga kõrva kaudu.

Fern Andra
Euroopa kinoiludus

Priscilla Dean
Ameerika kinotäht

Filmi teiseks omaduseks on see, et ta lavakunsti edasi annab mehaanilisel, puhttehnilisel teel. Siin on tegemist kunstmängu päevapiltliku peegeldamisega, — just niisamuti, nagu õlimaali paljundamisel fotograafilisel teel. Kui maalitooted üle ühe päeva ei kestaks ja selle ajaga ärapleekuks, — oleks fotografeerimine ainumaks abinõuks maalikunsti tutvustamiseks ja populariseerimiseks rahva seas; nii peabki võtma filmi-pilti, mis jäädvustab kohekaduvaid stseene.

Kuivõrd film ta praeguses seisukorras ärarippuv on kunstpäevapildistusest, järgneb juba sellest, et ta värvitoonide üleandmisel on täitsa võimetu. Film sarnaneb must-valgele joonistusele, ja see toonide suhtumus ei muutu ka siis, kui ta jaoks valida igavärvilisi tselluloiidlinte: tagajärg oleks sama, nagu must-valge pildi trükkimisel värvilistele paberitele. Need toonid (must, valge) ongi ka filmi ainsamaiks värveks, mille tõttu sootumaks mõttetu oleks, kui filmikirjanik oma käsikirjas esitaks näit. niisuguse nõude nagu: „Kollane domino“.

Need mõlemad, filmi karakteriseerivad omadused, ta sõnatus ja värvitus — on tihtilugu põhjuseks olnud ta mahategemiseks. Kuid niisugune filmi kunstivääratuse alandamine pole põrmugi õiglasem kui sõejoonisuse manamine ta värvivaesuse järeldusel.

Aeg ja ruum

Filmi silmapaistvaim iseäraldus on ta rippumatus ajast ja ruumist. Seepärast kasutatakse filmkäsikirjas sagedasti stseenide vaheldusi ning muid tehniliselt võimalikke situatsioone täitsa vabalt. Filmiaine käsita-

Jackie Coogan
7-aastane Ameerika kinonäitleja

misel ei või nii üksikasjaliselt ja kivenenult püsida ühe mingi tegevusmomendi juures, nagu seda teatritükkides tehakse, vaid film andku ridu kaleidoskoobiliselt kirjuid, vahelduvaid kuid kindlalt üksteisega seotuid pilte. Seda võib film kui ta aga tahab.

Aine, mille tegevustik üksikuist episoodidest, üksikuist vilkuvaist piltidest koosneb — on filmimiseks kõige tänuväärne. Ka peab ta sisaldama rea huvitavaid, hästi nägelikuks tehtud konflikte, mis, päale muu, tabavalt karakteriseerivad osalisi, eriti siis, kui viimaste koosmängul asu leiavad kontrastid: noort ja vana, neegrit ja valget, talumeest ja linnalast — neid säetagu ikka kas vastu- või paralleel-mängijaiks.

Filmisisu on selgelt mõistetav, kui ta arusaadav ainult nägemismeele abil, ilma et tarvitseks liialt pääd murda või vahetekste lugeda. Ei tohi ilmiski unustada, et film on — jutustus elavas pildis.

Aine otsing

Espäevil, kuna filmiasjandus nagu maruhoog üle ilma laialdus, oli nõudmine põnevusisuliste eepiliste kinoteoste järele palju vähem kui loodeti. Rahvas neelas nagu hasardi hullustuses mõne aasta jooksul määratuma hulga romantilisi kõmupilte, nii, et sellekohastest teemidest peatselt puudus tuli ja filmitegelased sunnitud olid ilmaliteratuuri tooteid ümber töötama ekraaninõuete kohaselt. Nii algas see tegevus, mis iseenesest väga

„Looming”, kirjanduslik ajakiri

1923. a. ilmub 8 nrt. Aastakäigu hind 780 mrk.
1924. a. ilmub 10 nrt. Aastakäigu hind 900 mrk., üksiknr. 100 mrk.

Talituse aadress: Tartu, Ajakiri „Looming“

vastolus filmitegelaste iseloomuga: on ümberväänatud ja kino jaoks pildistatud lõpmatu hulk romaane, novelle, ballaade, draame, muinasjutte j. m.

Tahtes filmida mõnd draamat, võetakse ta põhjaliku ümbertöötamise alla, sest et hariliku draama ja kinodraama sisemine ehitus diametraalselt lahknevad nii aja- kui ruuminõuete mõttes.

Niinimetatud Aristotelese juhed ei kõlba filmdraamale; seepärast peab filmimisel kõik dialoogis teostatavad sündmustikud silmanähtavaiks muudetama, üsnpuha, kas tarvidus selleks pildi algul, keskel või lõpul ilmub.

Romaan ehk novell, kui sisemise konstruktsiooni poolest ekraaninõuetele vastavamad, on ümbertöötamiseks tänuväärne materjal. Neist saab palju filmida ilma suuremate muutusteta, ehkki ka neis, muidugi, teatav hulk filmile kõlbmatumad leidub.

Peab ikka meeles pidama, et film vastuvõtmist võib oodata vaid siis, kui ta täielikult vabastatud on literatuuri köidikuist. Kuid see ei tähenda veel kaugeltki, nagu oleks film mingi literatuurkunsti saavutuste kahvatu ja vigane moonutus: literatuurteosest moodustatud filmi tuleb võtta kui uut, iseseisvat kunsttööd, mis nähtavaiks kujudeks uuestsunnitab kirjanduslikud nägematud inimesed ja nende ümbruse. Siit otsekohene järeldus, et filmimiseks väga ja väga hoolikalt materjali valima peab, et kunsti asemel mitte soppa pakkuda.

Kuid ometi peab tähendama, et niisama, nagu teatri näidend täit edu omab ainult siis, kui ta ju algusest päale näitelava jaoks kirjutatud, mitte aga mõne romaani järele „dramatiseeritud“, — niisama ka kinotükk üksnes siis täitsa väärtuslik on, kui ta ju esimesest mõtteväljatusest alates, spetsiaalselt ekraani jaoks loodud.

Kui filmidirektor üldse vaevaks võtab mõne tundmatu kirjaniku filmkäsikirja lugeda, siis algab ta lugema lõpust ja, leides selle traagilisena, lükkab töö kohe tagasi või laseb ta ümbertöötada vilund kirjanikul. On nimelt tõsiasi, et anglosaksid, hoolimata Shakespeare koolist, võitmata põlgust tunnevad traagiliste lõppude vastu, kuna ladina ja germaani raassid, kelledel seljataga vanem kunstikultuur, sellega enam-vähem lepivad.

Niisugune maitsete mitmekesisus on põhjuseks, miks mõnd filmi pildistatakse mitme lõpuga, milliste hulgast nii- või teistsugust soovijärele tarvitada võib. Muuseas olgu tähendatud, et isegi Ibsen nõnda talitas, kui ta „Nora“ väljamaal etendusele tuli.

Kuid olgu lõpp rõõmus või kurb, — nähtav peab pilt ikkagi olema. See on päämine kõne, ja ta alla paindub pisimgi kinodraama osake.

Tihtilugu arvatakse, et kinofilmi edu oleneb ainult sensatsioonisündmustikest. See on igatahes eksitus, sest siingi, nagu igas kunstiharus, mängib tähtsamat osa tegevuse areng, kus kindlat vahet tuleb teha eelmängu, mängu kõrguspunkti ja lõppakti vahel.

Üheski filmis ei tohi pörutavat, kanget efekti tarvitada enneaegselt, ainult efekti enese pärast. Nii kaotab ta oma soola. Tegevustiku areng, kui ta, nagu nõuetav, — loomulikult edeneb, — määrab ise aja ning koha, kus sädelev, elustav efekt sünnis. Peetagu ikka meeles, et mõõduandev on üksnes teose seesmine loogika.

Loogiline tegevusareng on peaaegu kõik.

(Järgneb)

Charlie Chaplin

Kuna kinofilmi ülesandeks on — ilma tutvustada asjadega, millised üldist vastukõla leiavad ja üldist tähelepanu väärivad, — siis on sel alal küll kahtlemata suurimad teened Charlie Chaplini päralt. Pole ainustki maad, ainustki riiki, kus ekraanil ei jookseks Chaplini linnid. Pole ühtki inimest, kes poleks Chaplini koomilikkuse üle naernud, — olgu see või raskemeelseim misantroop. Chaplin on miljonitele ja miljonitele kinno mineku põhjuseks.

„Naer on tervendav“ — lausub üks vanasõna. Vist küll seetõttu, et naer mahti ei anna mõtleamiseks, see viimane vaimutegevus aga on nii paljudele otse saatuslik. Kui aga miljonid Chaplini austajad kordki selle üle järele mõtleks, kuidas nende pailaps saavutab kõike seda, mis ekraanil nende silmi eest läbi jookseb 20—30 minuti vältusel, — siis lakkaks küll paljudki naermast. Kuid see pole Chaplini soov.

Mass näeb Chaplinis ainult suurimat meicaja koomikut, naljahammast, aga tõsise kunstnikuna tad võtnud on vaid väga vähesed.

Ma arvan, pole tähtis see, kes Chaplin oli, kus on ta sünnipaik, kuid edenes ja väljaarenes ta ülim kunstivõime. Tähtis on vaid, mis Chaplin praegu on, mida ta saavutada suutnud. Teenistusvalmistajate ajakirjanikkude poolt on publitseeritud sadanded Chaplini eluloo variatsioonid, millede hulgast raske on valida kaht samasisulist. Ühel ilusal päeval ilmus Chaplin filmiteenistusse tuntud „Keystone Commedis“ trupis ja mängis nagu tuhanded muud. Hääleleel nähti teda kaasmängus Arbuckles'iga, sest viimane oma kehakuse ja kohmakusega esines väikese, karme ja osava Chaplini täieliku vastandina. Palju naeru tekitavad nüüdki veel Chaplin-filmid tollest ajast, millal elegantne artist mängis, nagu teisedki näitlejad, smokingis ja lakk-kingades, ülikuues ja

Charlie Chaplin komöödias

tsilindris ning ilma kepita. See viimane väline asjaolu aga on iseloomustavaks tunnuseks, mis joone tõmbab geniaalse kunstniku ja keskpärase andega näitleja vahel, kellel puudub leidlikkus ja omapärased ning kes mängib, riietub ja mängus ülesastub täitsa shablooniliselt. Sootumaks teist liiki on Charlie Chaplin. Mitte aastaid vältava praktika varal, vaid üllatavalt lühikese alguaajaga on ta leidnud uued näitekunsti situatsioonid, omapärase riietumise viisi, saavutand järeleaimamata miimika ja teistest erinevaks saand. Ta kostüüm — pikad, lõõtsvoltidesse langend püksid, lühikesed kuued, paelataolised kaelasidemed, hambaharja-toaline mokahabe, kähärad juuksed, pikad saapad ja vibutav kepik, — need on ainumad välised abinõud, milledega ta võluvalt töötab.

Ühe ta kaasmängijanna sõnadest selgub, kui hoolikalt Chaplin läbi mõtleb ja ettevalmistab omi koomilisi situatioone.

Mainitud näitlejanna seletab, et kuulsa pildi „Chaplin — karistaja“ see stseen, kus Chaplin balkonil jääd sõõb, nädalate vältel eelharjutusi vajand. Nagu teada, kujutab see stseen, kuis trahvalusele jäätükid pükstesse libisevad ja siis püksisäärest läbi käsi puude ühe elegantselt riietud daami dekolteeesse langevad.

See stseen äratav alati pöörast naeru, aga Chaplin tõendab, et kogu stseeni mõnu kaoks, kui jää vaese daami pähe kukuks. Mõtelge järele, ja te leiata, et alati naerdakse, kui midagi ebaloomulikku, koomilist sünnib hellitatud kaubanõuniku prouale, mitte aga elustmurtud töölinaisele. On väga ekslik arvata, nagu oleks kerge kaasinimesi naerma sundida. Enamalt jaolt on see väga vaevaline ülesanne. On teada, et näit. Wilhelm Busch ikka ja ikka uuesti ümberkirjutas omi salme, kuni nad ülima tabavuse ja vormi omasid. Samuti on ka Chaplini filmid, mis libisevad nii ladusalt ja kergelt, — pikkade aastate vaevasaavutus. Palavikulise pingutusega mõtiskeleb Chaplin, kas juba rahuloldavalt kombineeritud stseeni veelgi paremasse vormi valada ei saaks, ja mitte üks kord on juhtunud, et Chaplin ju pooleldi valmis filmi kõrvale heitis, sest et pähe uus, hiilgavam idee tekkis.

See ongi Chaplin-filmide vääriliseim külg. Kes neid näind on ainuski kord, tahab neid ikka jälle näha. Muidugi mõjub neis päale meisterliku väljatöötamise veel ka see, et neis esitatud tüübid mitte üksnes lõpmatut naeru ei sünnita oma võrratuma komismiga, aga ka psükoloogiliselt õieti kujutatud isikutena üle ekraani libisevad.

Ja mitte üksnes koomikuna ei esine Chaplin. Ei, ta väliselt nii lõbusas mängus tundub sageli pörutav tragism, mis võlub, mis rusub vaatleja meeli. Chaplini kohta oleme väga õigustatud ütleva, et ta lõbusalt naerab läbi pisarate, millede hõbesära ilmale tihtigi nägematuks jääb. Kuid sügavas hingepõhjas tunneb seda vaataja — ning veel enam kütkestavad teda suure artisti luulekujud.

Näitena võiks esineda lustmäng „Chaplin auf der Walze“, mis oma sügav-traagiliste ja liigutavate kohtade poolest ilusimate draamadega liiki võib kuuluda. Kui rikas daam Chaplini neu ära toob ning Vagabund üksi oma rohelisse vankrisse jääb, siis valdab meid sügav kaastunne vana mängumehe vastu. Kuid nüüd — teine näide järgnevast tegevustikust. Chaplin leiab neu uuesti ühest restoraanist ja rändab temaga väljamaale. Nende leinariietusest paistab, et vana ema surnud on. Nüüd alles märkab Chaplin, kui väga kaastunne ta mehiseks teeb. Kuid valitseb end üle jõu ning peletab paari naljaka trööstisõnaga neu leinamõtted, kostitades tüdrukut portsjoni ubadega, — tema, kellel ainustki penni pole taskus.

Chaplin-filmi võib tüdimatult kümneil korral uuesti vaadata, ilma et kaoks ta mõnu, iga vaatlus vaid sünnib meid rohkem Chaplini armastama ja ta kunsti imestama.

Chaplin on geniaalne. Tal on filosoofi pää, artisti hing ja soe süda. Chaplin armastab inimest, armastab teda kõigi ta häade ja halbade külgedega. Ja kui pilkabki, siis — õpetlikult, tigiduseta, nagu öelda tahtes: „Paranda meelt, mu sõber!..“

Charlie Chaplin

Nelipühiks ilmub

„Odamehe nelipühi album“ pildirikkana ja mitmekesise huvitava sisuga

Sisust nimetame: Oskar Luts'u pühadejutt „Lõbusõit rohelisse“. R. Kivi'i 12 pildiga. — J. Gens'i artiklid Tutankhameni üle. U. 30 pildiga. — H. H. Ewers'i jutustused Tutankhamenist ja p. m.

Saada kõikidest rmkpl. ja meie ajakirja müügikohtadest

Kino kroonika

Ümberilmaline lend filmile. Hiljuti algas lendu ümber ilma kaks Ameerika lendurit. Julgete õhuvaldajate kaassaatjaks on filmiselts „Ellen Richter“ organiseerinud ekspeditsiooni, millele ülesandeks filmide fikseerida tähtsamaid momente sellest pilvealusest reisist. Filmimine teostub hra Villi Volffi manuskripti järele.

Imehobune. Loomade väljaõpetamine filmi ja tsirkuse jaoks on väga raske, seda enam, et kõik loomad selleks kaugeltki kõlblikud ei ole: pääle koera ja elevandi tasub dresseerimise vaeva ainult veel hobune.

Seni oli ilmakuulsaimaks õpetatud hobuseks „Tark Hans“ Saksamaal, viimasel ajal aga on oma eelkäija loorberid pärid suurepärase „Tony“ — tuntud näitleja Tom Mix'i poolt väljaõpetatud loom, kes nüüd esineb „artistina“ kasutada New-Yorgis, kuulsas „Fox-film“ kooperatiivis, milline ettevõtte kinoilmale annud rea paremaid filme, millede hulgast erilist tähelepanu väärrib „Kõrbevalitseja“, kus „Tony“ tõeliselt imevääriisid võimisi üles näitab.

„Nibelungen“ filmitud. Tuntud lavastaja Fritz Lany on lõpetanud ülevõtted oma suurfilmile „Nibelungen“. Viimane stseen — „Etzenpalasti“ tulekahju — pildistati öhtul „Declá-Bioscopi“ ateljees, kirjanikkude ja kinotegelaste juuresolekul.

See on üks kõitvamaist ja põnevamaist käesoleva aasta filmidest (väljaarvatud vast „Helena-Troja hukkimine“); lähemal ajal jookseb ta Tallinnas kino „Recordis“.

M-me Dubarry. Kes ei mäleta suurimat ja parimat Saksa filmi „Dubarry'd“, mis meil suurt kõmu sünnitas. Sootuks teine saatust tabas teda Ungaris, kus ta demonstreerimine seni keelatud oli. Alles nüüd, pärast mõnede osade väljalõikamist, anti ta ettekandeks luba.

Meilgi peaks rohkem hoolitsetama selle eest, et mõnigi kõlbluse mõttes kahtlane lint tulevikus nii hõlpsalt ekraanile ei libiseks. Meil pole filmi-kontrolli sõna tõsisel mõttes olemaski, milles osalt süüdi ka see, et Eestis raske on leida kontrolloõri kohale vastavat eriteadlast, sest ainult mõni üksik kinopidaja

tunneb filmiasjandust enam-vähem täielikult. Järeldus on see, et meil tihti mõnigi säärane film esineb, milline näit. Soomes kõvasti keelatud — ta halvava mõju tõttu noorsoo pääle.

Meil „tsenseerib“ iga uut filmi politseinik, kes tihti sellega lepib, et lindist ainult väikese osa haigutades läbi vaatab ja kellel puuduvad nii filmiasjanduse kui ka pedagoogika valda kuuluvad teadmised. Tuleks küll tõsisemalt võtta seda tõsiasja, et Eesti filmiüürina aastas välja annab 120–150.000.000 Emk. eest välisvaluutat ja kodanikud sama aja vältel kinopiletite eest maksavad ligilähedalt kaks kord rohkem, nimelt — 200–300.000.000 mk. Nüisuguste hiiglasummade väljaminek on õigustatud ainult sel korral, kui need summad ka tõesti hää filmi pääle kulutatakse, mitte aga pornograafiliste ja sisutumate filmide demonstreerimiseks. Viimase võimaluse kõrvaldamiseks ei jääks üle tõesti muud, kui kiiremas korras ametisse panna asjatundja filmitsensor, kes läbi vaataks kõik Eestisse sissetoodud filmid, politseiülematele saadaks lubatud ja keelatud filmide nimestiku ja selle üle valvaks, et filmide väljaüürimiskontorid filmide üürirahasid maksuameti ees maha ei salgaks ja et kõik väljapandud kinoreklaamid kontrollipitsatit kannaks.

Lähemas numbris tahame seda küsimust käsitada põhjalikumalt, tugedes kindlatele arvulistele andmetele.

Ameerika kinomaksud. Ameerika kinod on maksude näol riigile sisse toond:

Oktoobris 1923. a. — 6.999.867 dollarit

Novembris 1923. a. — 6.849.212 „

Detsembris 1923. a. — 7.047.876 „

Kuid hoolimata sarnaste kolossaalsete summade voolamisest kinode läbi riigikassasse, kavatseb valitsus kinomaksud üldse ära kaotada, arvestades neid tänuväärte teeneid, milliseid kinod rahvahariduse ja kultuuri edendamisel saavutavad ja tahtes maksude ärajätmise varal kinosid vaesematele kihtidele rohkem kätte saadavaks teha.

New-Yorgi maleturniirist osavõtjad

Seisavad (pahemalt paremale): Marshall, dr. Tartakover, Maroczy, Alechin, Reti, Bogoljubov. Istuvad (pahemalt paremale): Yates, Capablanca, Janovski, Ed. Lasker, dr. E. Lasker.

Siin pildil näeme koos ühteistkümmet „suurmaletajat“, kes võtsid osa 17. märtsist kuni 17. aprillini ära peetud New-Yorgi maleturniirist. Olid kohal esimesed klassitsismi esitajad ja paremad modernistid. On teada, kuidas lõppis suur võitlus, mida peeti hiiglahotellis „Alamac“. Dr. Emanuel Lasker võitis kaheskümmes mängitud partiis 16 punktiga esimese koha, ta võistleja kuubalane Capablanca, kes talt 1921. a. ilmameistri nime võttis, sai ainult 14½ punkti. On tähelepanemiseväärne, et dr. Lasker kaotas ainult yheainsa partii, nimelt Capablanca vastu, kuna ta võitis 13 ja remis'ga lõppes 6. Ei võiks vist huvituseta olla tutvuneda nende suurmeistrite eluloo piirjoontega.

Frank Marshall, sünd. 21. augustil 1877 Brooklyn'is, Ühisriikide eestvõitleja Harry Pillsbury surmast saadik.

Dr. Savielly Tartakower, sünd. 21. veebr. 1887 Austrias, üks moodsa kooli juhtivaist meistritest.

Geza Maroczy, sünd. 3. märtsil 1870 Szegedin'is, üks vana kooli silmapaistvamatest meistritest.

Aleksander Alechin, sünd. 9. oktoobril 1892 Moskvaa, võistleja ilmameistri nimele.

Richard Reti, sünd. 18. mail 1889 Tšehhoslovakiast, 25 partiiga päästmängu ilmarekordi omanik.

E. D. Bogoljubov, sünd. 14. aprillil 1889 Kiievis, üks moodsa kooli esimestest meistritest.

F. D. Yates, 36 aastat vana, sündind Leedsis, Suurbritannia exchampion.

Jose Raoul Capablanca, sünd. 19. nov. 1888 Havannas, ilmameister võistlusest saadik dr. Laskeriga 1921. a.

David Janovski, sünd. 25. mail 1869 Grodnos, elas varasest lapsepõlvest pääle Prantsusmaal, asub 1916. aastast saadik Nev-Yorgis.

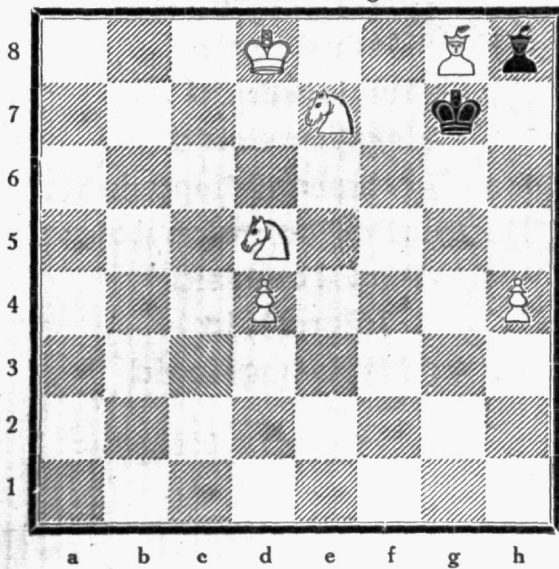
Eduard Lasker, sünd. 1885 Kempenés (Saksamaal), elab 1914. a. saadik Chicagos.

Dr. Emanuel Lasker, sünd. 24. detsembril 1869 Berlinchenis, ilmameister 1894–1921.

Käesolev ülevõte on tehtud Alamac-Hottelli Japanese Room'is toredas toas, milles ka mängiti. See saal, nii kirjutab üks malemeister, kes turniirist osa ei võtnud, vaid ainult päältvaatajana ja kirjasaatjana üle suure vee sõitis, — on liig väike suurele päältvaatajate hulga, kes jälgisid partiisid mängulaudade juures ja seinatahvlitelt. Päähuvi koondub tahvlitele, kus võistlevad pääfavooriidid Emanuel Lasker ja Capablanca. Capablanca löi dr. Laskeri teisel ringil tähtsas partiis ja võitis sellega ühe punkti. Igatahes ei olud selle partii juures mängukillaga kõik korras, raske etteheide, mida õigusega võib teha turniiri sekretäär Lederer'ile; dr. Lasker näikse turniiri komitees või õigemini öelda herra Lederer'i juures mitte nii häas kirjas olevat, kui Capablanca või Alechin. Marshall, võitja 1904. a. Cambridge Springs'il, viimasel suurel rahvusvahelisel turniiril, mis Ühisriikides ära peeti, on seni suurepäraselt võidelnud, ta naise suureks rõõmuks, kes viibis peaaegu iga ringi juures. Maroczy avaldab pisut väsimd muljet; ta näib informeerimisega väga ametis olevat. Dr. Tartakover peab liig palju lugu oma naljatujudest, et sarnasel tõsisel turniiril võita. Ed. Lasker saavutas suurepärase resultaadi, sai aga sitkelt inglase, Yates'elt mõlemas partiis lüüa. Janovski hiilgeajad näikse ammu mööda olevat.

Male

Ülesanne nr. 4
W. Reichert, Hesslingenis

Valged : Kd8, Og8, R: d5, e7, J: d4, h4 (6)
Mustad : Kg7, Oh8 (2). — Matt kahe käiguga.

Etüüd nr. 2. lahendus

1. Re4—d6. — Oige lahenduse saatsid A. Jakobson, W. Jürgens, Anton Tartust, K. Lepper, E. P., J. Raud Tallinnast ja M. Villemson Pärnust.

*

Vastutav toimetaja ja väljaandja Carl Sarap. — Trükitud K.-Ü. „Postimehe“ trükikojas, Tartus
Järeldrükk ja piltide reprodutseerimine ilma „Odamehe“ loata keelatud

Möödunud pühade vaheajal peeti Lätis esimese üleriikliku malekongressi puhul maleturniir, mille võitis H. Mattison 11^{1/2} punktiga ja omandas Läti malemeistri nime. Teisele kohale tuli F. Apscheneek 10^{1/2} p., III — K. Behting 9^{1/2}, IV — A. Hartmann 8^{1/2}, V — S. Grubin 8. Samas turniiris tuli tänavune Tallinna meister Th. Germann 5^{1/2} p. kaheksandale kohale. A. T.

Meie lugejetele

Käesolevast „Odamehe“ numbrist on osa eksemplare trükitud kriidipaberil ja pääle selle veel O. Freumuthi artiklist „Tööd Saare- ja Läänemaa kirikutes“ äratõmbed kriidipaberil Tartu Ülikooli kunstiajaloo instituudile.

K. Stenbergi artikkel „Kauge-Karjala — laulumaa“ on lühendatud äratrükk „Odamehe“ kirjastusel ilmund suurest koguteosest „Soome — maa, rahvas ja kultuur“.

Sellest numbrist pääle oleme avand kaks uut osakonda: „Uued raamatud“ ja „Kino“. Esimeses toome järjekindlalt retsensioone uute raamatute üle, ja teises ülevaateid ja teateid kinofilmist.

„Odamees nr. 6 (20) ilmub juuni esimesel poolel Tallinna Kaubandus-Tööstus näitus-messe ja Narva laulupeo kohase sisuga. Artikleist ilmub m. s.: G. Matto: Narva juga ja Narva tööstus; prof. H. Kjellin: Pallase kunstikool.

Nelipühiks ilmub väljaspool „Odamehe“ järjekorda eriväljaandena „Odamehe nelipühi album“, mis sisaldab muu seas artikleid Tutankhameni üle (u. 30 pildiga), O. Lutsu uus naljajutt „Löbusõit rohelisse“ R. Kiviti 12 illustratsiooniga.

Ilmumas suurem koguteos

„Virumaa“

E. Rosenberg'i toimetusel

Raamatus leiduvad pikemad ülevaated Virumaa muinasajast, ajaloost, geograafiast, geoloogiast, õlikivist jne., autoritelt: J. Jaanis'elt, K. Luha'lt, H. Prants'ult, G. Wrangell'ilt ja paljudelt teistelt.

Raamatus umbes 400 lehekülge ja üle 100 pildi

R. Brett'i riidekauplus

Suurturg 7, raekoja ees,

soovitab kodumaa vabrikutest

möödukate hindadega

naisterahva palitu ja mantli
meesterahva
kalevi, kreppkalevi ja drapi
musliini, kretongi ja oksfordi
hableini, madapolami ja batisti
kõiksugu kleidi ja pluusi

riiet

ALBERT ORG'I KIRJASTUS O.-Ü.

Tallinn, Viru tän. nr. 8

„KODU- JA KÖÖLIRAAMATUD“

I seeria. Noorsoo kirjandus

Toimetanud Hugo Raudsepp

Nr. 1. Cervantes. Don Quijote	Mk. 225.—
Nr. 2. Swift. Gulliweri reisirid	„ 125.—
Nr. 3. M. Twain. Tom Sawyeri juhtumised	„ 225.—
Nr. 4. F. E. Burnett. Väike lord Fauntleroy	„ 150.—
Nr. 5. Öös ja jääs. Fr. Nanseni ekspeditsioon 1893—1896	„ 100.—
Nr. 6. Hauff. Karavaan	„ 100.—
Nr. 7. Stevenson. Varanduste saar	„ 100.—
Nr. 8. Jerome-Jerome. Kolm meest paadis	„ 100.—

II seeria. Ilmakirjandus

Nr. 1. Homeros. Ilias	„ 125.—
Nr. 2. Homeros. Odyseeia	„ 125.—
Nr. 3. Lamartine. Graziella	Mk. 125.—
Nr. 4. Lagerlöf. Vagajutt Kristusest	„ 120.—

III seeria. Populaarteadus

Nr. 1. A. Tammann. Eesti üldised laulupidud XIX aastajal	Mk. 150.—
Nr. 2. H. Raudsepp. Sentimentalism	„ 150.—
Nr. 3. A. Jansen. Renaissance aja suurmeistrid (17 pildiga)	„ 175.—

IV seeria. Elulood

Nr. 1. A. Tammann. Jüri Vilms	Mk. 150.—
Nr. 2. Livingstone'i elu	„ 100.—

Rahvaraamatud

Nr. 1. Ed. Poe. Kuldmaidikas	Mk. 20.—
Nr. 2. J. Bunin. Isand San Franciscost	„ 20.—
Nr. 3. F. Otto. Kullakaevajate pidu	„ 20.—
Nr. 4. Wells. Jumal, Jimmy Goggles	„ 20.—

Saada kõikidest korralikkudest rmkpl., jällemüüjatele ja raamatukogudele % %

PEEGLIVABRIK

H. TÖNISSON & K^o
AKTSIA SELTS / TARTUS
VALMISTAME KOIKSUGU PEEGLID
JA LIHVIME MÖÖBLI-KLAASI

Tsik-tsak põlluäkkeid

Vedruäkkeid

Kultivaatorid

Hekslimasinaid

Vilja- ja heinaniidumasinaid

„Westfaalia“ koorelahutajaid

Piimakannusid

Jalgrattaid

ja õmblusmasinaid

soovitab mõõdukate hindadega

Kaubamaja

Kr. Saar & Co.

Pääladu Tallinn, Estonia puist. 27

Osakonnad:

Tartus, Raatuse tänav nr. 2-a

Rakveres, Tallinna tänav nr. 13

Moe-, pudu- ja pesuäri **Vennad Lepp**

Tartus, Kaubahoov nr. 2, tel. 4-81

Alaliselt rikkalik valik: meester. ja naister. pesu, triik-särke, kraesid, manshette, kaelasidemeid, trakse, siid-kaelashalle, sukki ja sokke, kindaid, koetud villaseid naister. jakke, meester. veste, laste kostüüme, shalle ja mütsi. — Koiksuguseid pitse, pesatse ja pesusakke. — Eht prantsuse villast lõnga — rohkeis värvides. — Täielik valik käsitöönilte D.M.C. — Vihmavarje. — Sandaalid

==== Igasugune korralik riiete auruga voltimine. ====

Jällemüjatele hinnaalandus
Hinnad põistlemata odavad

EESTI PANK

OSAKONNAD KÕIGIS MAAKONNA LINNADES

Arvete seis 30. aprillil 1924

AKTIVA

Kassa:	466.837,500.—
a) pangatähed	
b) riigikassatähed,	
vahetusraha jne.	396.560,364,50
Väärtpaberid	863.397,864,50
Kulla arve väljamaal	74.102,151,50
Välisvaluuta	378.556,475.—
Laenuid välisvaluutas	31.941,621,50
Diskonteeritud vekslid	463.887,140.—
Konto-korrent arved	1.695,631,417.—
Akkreditiivide ja garantiide laenuid	2.776,132,328.—
Väljamaa korresp. „Nostro“	815.060,827.—
Korrespondendid „Nostro“	118.505,975.—
Korresp. välisvaluuta „Loro“	3.306,963.—
Korrespondid „Loro“	220.410,193.—
Osakonnad	5.289,718,50
Mitmesugused arved	173.031,729,50
	136.385,361,74
	<u>7.755.639.765,24</u>
Väärtused depooos	832.510,886,82
Inkasso dokumendid	260.180,349.—

PASSIVA

Põhikapitaal	250.000.000.—
Tagavarakapitaal	72.283,136.—
Amortisatsioon kapitaal	2.666,787,50
Pangatähed	2.250.000.000.—
Riigikassa	1.877,023,152,50
Hoiusummad	1.549,100,039,50
Väljamaa korresp. „Nostro“	126,118,775.—
Korresp. välisvaluuta „Loro“	98.490,971.—
Korrespondendid „Loro“	11.831,992.—
Akkreditiivid ja garantiid	809,742,131,50
Osakonnad	217,805,689.—
Mitmesugused arved	252,473,177,50
1923. aasta puhaskasu	238,103,913,74
	<u>7.755.639.765,24</u>

JUHATUS

PANK TOIMETAB KÕIKI PANGAOPERATSIOONE KODU- JA VÄLJAMAAL

**W. pohlak & K^o
trükikoda**

Trükikoda töötab viimase aja nõuete wastawalt ehitatud masinate ja moodsamate kirjade ning ilustuste abil. Tehtakse kiirelt, maitserikkalt ja odawalt

kõik trükitööd

eraisikutele, amefiasutustele, kaubandus- ning tööstusettewõtetele. Eriala: Ajakirjad, raamatud ja peenemaitselised mitmewärwilised kunstirükitööd.

Kõnetraat 131

Wõrus, Jüri tän. 21